

Direktivnost u administrativnome stilu hrvatskoga, makedonskoga i srpskoga književnog jezika

Verteš, Eva

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:696320>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Jezično-prevoditeljski smjer

**DIREKTIVNOST U ADMINISTRATIVNOME STILU HRVATSKOGA,
MAKEDONSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA**

MAGISTARSKI RAD

15 ECTS bodova

Studentica: Eva Verteš

Mentorica: dr. sc. Virna Karlić, docentica

Zagreb, 2020.

DIREKTIVNOST U ADMINISTRATIVNOME STILU HRVATSKOGA, MAKEDONSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Sažetak

Rad se bavi direktivnošću u administrativnome funkcionalnom stilu hrvatskoga, makedonskoga i srpskoga književnog jezika. U teorijskome dijelu rada obrađuju se začeci funkcionalne stilistike te se uspoređuju definicije, obilježja i podjele funkcionalnih stilova. Posebna se pažnja pridaje opisu administrativnoga funkcionalnog stila te prikazu njegovih morfoloških, sintaktičkih i leksičkih obilježja. U nastavku se predstavlja teorija govornoga čina, s posebnom pažnjom usmjerenom na direktivnost – njezina obilježja i sredstva njezina izražavanja. S obzirom na to da je imperativnost značajna odlika administrativnoga funkcionalnog stila, u radu se prikazuju vrste imperativa s obzirom na njihovu funkciju te sredstva i načine izražavanja. Nadalje, slijedi prikaz teorije uljudnosti i njezine primjene u kontekstu tumačenja direktivnosti. U praktičnome dijelu rada prikazuju se rezultati analize načina i sredstava izražavanja direktivnosti provedene na primjerima pismenih opomena za neplaćeno dugovanje na hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku. Cilj ovoga rada jest istražiti obilježja direktivnosti u administrativnome funkcionalnom stilu triju južnoslavenskih jezika te proučiti razloge zbog kojih se u njima preferira upotreba sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti.

Ključne riječi: direktivnost, administrativni funkcionalni stil, hrvatski jezik, makedonski jezik, srpski jezik

DIRECTIVITY IN THE ADMINISTRATIVE STYLE OF CROATIAN, MACEDONIAN AND SERBIAN STANDARD LANGUAGES

Summary

The paper deals with directivity in the administrative functional style of Croatian, Macedonian and Serbian standard languages. In the theoretical framework of the paper, the beginnings of functional stylistics are analyzed and definitions, characteristics and divisions of functional styles compared. Particular attention is given to the description of the administrative functional style and to the presentation of its morphological, syntactic and lexical features. Next, theory of speech act is presented, with special focus on the directivity – its characteristics and the means of its expression. Given that imperativeness is a significant feature of the administrative functional style, the paper presents types of imperatives with regard to their function, their means and ways of expression. Furthermore, the theory of politeness and its application in the context of interpretation of directivity are presented. The practical part of the paper presents the results of the analysis of the ways and means of expressing directivity, carried out on the sample of written letters for an unpaid debt in Croatian, Macedonian and Serbian languages. The aim of this paper is to investigate the features of directivity in the administrative functional style in the three South Slavic languages and to explore the reasons why is it preferable to use secondary means of expressing imperativeness in those languages.

Key words: directivity, administrative functional style, Croatian language, Macedonian language, Serbian language

1. UVOD	1
2. FUNKCIONALNI STILOVI I FUNKCIONALNA STILISTIKA.....	3
3. PODJELA FUNKCIONALNIH STILOVA	6
4. ADMINISTRATIVNI FUNKCIONALNI STIL I NJEGOVI PODSTILOVI	10
5. OPĆE ZNAČAJKE ADMINISTRATIVNOGA FUNKCIONALNOG STILA.....	12
6. ADMINISTRATIVNI STIL HRVATSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA ...	14
6.1. Morfološka obilježja	14
6.2. Sintaktička obilježja	14
6.3. Leksička obilježja.....	15
7. ADMINISTRATIVNI STIL MAKEDONSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA.....	16
7.1. Morfološka obilježja	16
7.2. Sintaktička obilježja	16
7.3. Leksička obilježja.....	17
8. TEORIJA GOVORNIH ČINOVA.....	18
9. DIREKTIVNOST.....	20
9.1. Interogativnost i direktivnost	20
9.2. Vokativnost i direktivnost	21
9.3. Imperativnost i direktivnost	21
9.3.1. Vrste imperativa	22
10. TEORIJA ULJUDNOSTI	24
11. SREDSTVA IZRAŽAVANJA IMPERATIVNOSTI U HRVATSKOME, MAKEDONSKOME I SRPSKOME KNJIŽEVNOM JEZIKU	25
11.1. Primarna sredstva izražavanja imperativnosti.....	25
11.2. Sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti.....	27
11.3. Načini izražavanja imperativnosti	29
12. DIREKTIVNOST U ADMINISTRATIVNOME FUNKCIONALNOM STILU	31
13. ANALIZA DIREKTIVNOSTI U PISMENIM OPOMENAMA ZA NEPLAĆENO DUGOVANJE.....	33

14. ZAKLJUČAK	48
LITERATURA.....	50

1. UVOD

Osnovna funkcija jezika međuljudska je komunikacija, koja uključuje prijenos informacija među sugovornicima; izražavanje govornikovih emocija i stavova; djelovanje riječima; uspostavljanje, održavanje ili prekid komunikacijskoga kanala te kreativno izražavanje. Govornik u sklopu svojega iskaza odabire jezična sredstva ovisno o situaciji u kojoj se nalazi, s kime komunicira, temi razgovora itd. Iz toga razloga jezik se razlaže na funkcionalne stilove.

Kao i ostali funkcionalni stilovi, administrativni funkcionalni stil ima svoja specifična obilježja po kojima se razlikuje od drugih funkcionalnih stilova – kao što su primjerice sažetost, impersonalnost i ustaljene fraze.

Upotreba administrativnoga funkcionalnog stila podrazumijeva službeni oblik komunikacije koji se dominantno realizira u pisanoj formi. Službena komunikacija iziskuje uljudan način ophođenja kako bi se sudionici komunikacijskoga čina osjećali ugodno i uvaženo. Jedno od značajnijih obilježja administrativnoga funkcionalnoga stila jest imperativnost, a zbog svoje jake ilokucijske snage u većini se slučajeva ne izražava na eksplicitan način, već sekundarnim sredstvima izražavanja u svrhu postizanja uljudnosti te poštivanja sugovornikova osjećaja vrijednosti. Imajući to u vidu, nužno je direktivnost i imperativnost proučavati u kontekstu teorije uljudnosti, kojoj je u ovome radu posvećeno posebno poglavlje.

Svaki jezik ima više funkcija. U ovome radu poseban je naglasak stavljen na direktivnu funkciju jezika koja podrazumijeva utjecaj i poticanje sugovornika na određenu radnju od strane govornika. Jezik, dakle, ima snagu kojom govornik može djelovati na sugovornika, što je središnja premisa teorije govornih činova. Kao jednome od glavnih sredstava izražavanja direktivnosti, imperativnosti se u ovome radu posvećuje posebna pažnja. Prikazuju se vrste imperativa, sredstva i načini njezina izražavanja, a naposljetku se predstavljaju rezultati analize načina i sredstava izražavanja direktivnosti provedene na primjerima pismenih opomena za neplaćeno dugovanje na hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku.

Cilj je ovoga rada opisati pojam direktivnosti u administrativnome funkcionalnom stilu u hrvatskome, makedonskome i srpskome književnom jeziku te proučiti razloge zbog kojih se u jezičnoj upotrebi imperativnost češće izražava na implicitan način.

Rad je podijeljen u 14 cjelina. Nakon uvodnoga poglavlja slijedi poglavlje posvećeno definiranju pojma *funkcionalni stil* te prikazu funkcionalne stilistike kao discipline koja se bavi proučavanjem funkcionalnih stilova. U trećemu se poglavlju predstavlja klasifikacija

funkcionalnih stilova u hrvatskoj, makedonskoj i srpskoj stilistici, dok se u četvrtome definira pojam administrativnoga funkcionalnog stila, područje njegove upotrebe te podjela na podstilove. U sljedećemu se poglavlju opisuju njegova opća obilježja koja ga razlikuju od ostalih funkcionalnih stilova. Nakon općih, u šestoj se cjelini navode morfološka, sintaktička i leksička obilježja administrativnoga funkcionalnog stila hrvatskoga i srpskoga jezika, dok se u sedmoj cjelini prikazuju takva specifična obilježja administrativnoga stila u makedonskome jeziku. Osmo je poglavlje posvećeno opisu teorije govornih činova, koji su jedno od glavnih područja proučavanja pragmatike. U poglavlju se posebna pažnja posvećuje direktivima kao vrsti govornih činova ključnoj za ovaj rad. U narednome se poglavlju opisuje pojam direktivnosti te se raspravlja o jezičnim sredstvima kojima se ona može izraziti, a unutar kategorije imperativnosti prikazuju se vrste imperativa s obzirom na njihovu funkciju. U desetome se poglavlju opisuje teorija uljudnosti, koja je povezana s upotrebom sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti. Nadalje, detaljno su opisana primarna i sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti u hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku te je prikazana klasifikacija načina izražavanja imperativnosti koja je zasnovana na eksplicitnosti odnosno implicitnosti izražaja te stupnju ilokucijske snage. Sljedeće je poglavlje posvećeno direktivnosti u administrativnome funkcionalnom stilu, kojoj se pristupa imajući u vidu teoriju uljudnosti.

U narednoj se cjelini rada prikazuju rezultati analize provedene na primjerima pismenih opomena za neplaćeno dugovanje na hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku u kojoj se posebna pažnja posvećuje detektiranju načina i sredstava izražavanja imperativnosti te njihovome opisu.

U zaključnome se poglavlju prikazuju spoznaje do kojih se došlo temeljem konzultirane stručne literature i provedene analize pismenih opomena te se prikazuju razlozi zbog kojih se imperativnost u jezičnoj upotrebi češće izražava implicitnim putem.

2. FUNKCIONALNI STILOVI I FUNKCIONALNA STILISTIKA

Vršeci čin verbalne komunikacije čovjek prilagođava stil izražavanja sugovorniku, situaciji i temi razgovora. Prema Katnić-Bakaršić (1999: 2-5) funkcionalni stilovi ne mogu se istraživati izvan konteksta jezične upotrebe i njegovih funkcija. Jakobson (1960) je, preuzevši komunikacijsku shemu iz teorije komunikacija, odredio šest temeljnih funkcija jezika, i to na način da je svakoj komponenti komunikacijskoga događaja pridružio jednu funkciju. Shodno teoriji komunikacije, svaki komunikacijski događaj sadrži pošiljatelja, primatelja, kod, kanal, poruku i kontekst. Prema tome (1) kontekst određuje referencijalnu funkciju koja je usmjerena na predmet; (2) emotivna funkcija izražava govornikove emocije; (3) konativna funkcija usmjerena je na sugovornika; (4) fatička funkcija usmjerena je na kanal i kontakt; (5) metajezikna funkcija usmjerena je na ispravnost koda poruke; a (6) poetska funkcija usmjerena je na oblik poruke.

Grana stilistike koja proučava funkcionalne stilove zove se funkcionalna stilistika. Prema pregledu razvoja ove discipline (usp. Tošović 2002: 24-26), njezini začeci vežu se za Wilhelma von Humboldta, koji prvo razdvaja jezik poezije i proze, a zatim i „naučnu prozu“ te „prozu vještine govorenja“ kao različite funkcionalne manifestacije jezika. Izraženije bavljenje problemima funkcionalne stilistike odvija se u prvoj polovici 20. stoljeća. Za njezin razvoj posebno je značajan Moskovski lingvistički krug, koji je 1915. godine osnovao Roman Jakobson. Lingvisti Moskovskoga lingvističkog kruga razlikuju praktični i poetski funkcionalni tip jezika. Među njima valja istaknuti doprinos Bahtina, koji osmišljava teoriju govornih žanrova, Ščerbinovo tumačenje stilistike u obliku koncentričnih krugova, Jakubinskijevo proučavanje „funkcionalnih raznovrsnosti govora“ te Vinokurevo razgraničenje disciplina koje proučavaju strukturu jezika. Za rusku stilistiku iznimno je značajan i Vinogradov, koji je 1946. godine osmislio definiciju stila jezika, koja je aktualna i danas. Iako su lingvisti Moskovskoga lingvističkog kruga uspostavili osnove funkcionalne stilistike, njezini pravi utemeljitelji članovi su Praške lingvističke škole, koja je osnovana 1924. godine. Njezinim najznačajnijim predstavnikom smatra se Havránek, koji se naziva ocem funkcionalne stilistike. Havránek je utemeljio tipologiju funkcionalnih stilova. Njegova klasifikacija temelji se na odnosu funkcije i funkcionalnoga jezika, pri čemu „funkcionalni stil ima funkciju govora, a funkcionalni jezik funkciju jezika“ (ibid. 27-28). Autor se, dakle, zalagao „da funkcionalne jezike treba smatrati i nazivati različitim stilovima istog jezika“ (ibid.). Uz Havránekove radove, Pražani 1929. godine objavljuju svoj program rada poznatiji pod nazivom *Teze*. Razlika u odnosu na ostala lingvistička istraživanja 20. stoljeća leži u tome što praški strukturalisti ne proučavaju jezik kao

sustav, nego proučavaju funkcioniranje toga sustava (ibid.). U međuvremenu su se razvile različite teorije i tumačenja fenomena funkcionalnih stilova.

U ovome poglavlju prikazuju se obilježja i definicije funkcionalnih stilova iz nekoliko reprezentativnih monografija i udžbenika iz područja stilistike hrvatskoga, makedonskoga i srpskoga jezika.

U monografiji posvećenoj stilistici makedonskoga jezika autorica Minova-Đurkova (2003) polazi od Jelínekove definicije stila kao skupa dopunskih informativnih vrijednosti govora koje proizlaze iz izbora između više konkurentnih izraznih sredstava prilikom njihova uključivanja u tekst (Jelínek, prema Minova-Đurkova 2003: 199). Pritom autorica navodi da su dopunske informativne vrijednosti uvjetovane odnosom između pošiljatelja i primatelja, ali i da ovise o uvjetima konverzacije. Riječ je, dakle, o jezičnome raslojavanju jezika, to jest o činjenici da govornik ovisno o situaciji u kojoj se nalazi odabire određena jezična sredstva (ibid.).

U studiji *Funkcionalni stilovi* Tošović (2002) napominje da „diferencijacija jezika nije slučajno raslojavanje, već duboko osmišljena pojava“ koja se događa zbog „zadovoljavanja društvenih i individualnih potreba ljudi“ (Tošović 2002: 50). Silić u studiji *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* (2006) navodi da je standardni jezik „polifunkcionalan [...] zato što je život koji prati polifunkcionalan“ (Silić 2006: 38). Dakle, jezičnu višefunkcionalnost autor tumači govornikovom potrebom da na adekvatan način izrazi ono što od njega očekuje određena jezična djelatnost (ibid. 39). Međutim, Tošović naglašava da se zbog jezične ekonomičnosti tipologija funkcionalnih stilova ne može vršiti prema broju ljudskih aktivnosti (Tošović 2002: 50).

Što se tiče definicije funkcionalnih stilova, Tošović (2002: 50-52) navodi obilježja ključna za njezino postavljanje: (1) povezanost s ljudskom djelatnošću koja je vrlo raznovrsna (pritom autor naglašava da je „ljudska djelatnost mnogo šira od jezičke djelatnosti“ (ibid. 50), pa samim time ne postoji poseban funkcionalni stil za svaku jezičnu djelatnost); (2) socijalna i individualna namjena u smislu ispunjavanja društvenih i individualnih potreba; (3) ekstralingvistička uvjetovanost društvenim čimbenicima te intralingvistička strukturiranost funkcionalnih stilova u smislu odabira jezične građe: „svaki funkcionalni stil ima svoj sistem odabira stvoren na bazi specifičnosti funkcionalnih stilova i ograničenja koja s tim u vezi dolaze“ (ibid. 72). Autor smatra da se proces strukturiranja funkcionalnih stilova odvija u dvije faze: u prvoj dolazi do odabira, a u drugoj se vrši organizacija jezične građe. Pritom jedinice odabira mogu biti specifične (vežu se za jedan funkcionalni stil), poluspecifične (karakteristične

za više funkcionalnih stilova) te nespecifične (svojstvene svim funkcionalnim stilovima). Nadalje, autor napominje da funkcionalni stilovi imaju sistemski karakter te da su „prilično fleksibilne cjeline: zatvorene onoliko koliko je potrebno da se obrazuje sistem i otvorene onoliko koliko je neophodno da se ne naruši taj sistem (apsolutno otvorene za ono što je nesistemsko u datim stilovima i relativno zatvorene za ono što je sistemsko u drugim)“ (ibid. 51). Prema tome, granice među funkcionalnim stilovima nisu stroge i precizne, što dovodi do problema tipološkoga određenja onoga što se nalazi na samim rubovima funkcionalnih stilova. Još jedno značajno obilježje funkcionalnih stilova koje Tošović izdvaja činjenica je da su oni povijesne kategorije koje imaju dug nastanak i razvoj. Iz navedenih obilježja autor izvodi definiciju funkcionalnih stilova koja glasi:

[...] funkcionalni stilovi [su] ekstralingvistički uslovljene sistemske realizacije jezika u određenim oblastima ljudske djelatnosti, odnosno u funkciji tih djelatnosti, sa specifičnom intralingvističkom (paradigmatskom i sintagmatskom) strukturisanošću, matematičko-statističkom zakonomjernošću (frekvencijom i vjerovatnošću upotrebe jezičkih sredstava), manjom ili većom tradicionalnošću i istorijskom zasnovanošću. (ibid. 51-52)

Simić i Jovanović u knjizi *Osnovi teorije funkcionalnih stilova* navode da je „funkcionalno-stilistička formacija jezika [...] skup jezičkih jedinica i kategorija pomoću kojih je moguća osmišljena verbalizacija izvesne sfere stvarnosti grupisane oko odgovarajuće sfere društvene svesti“ (Simić i Jovanović 2002: 168).

Silić nudi nešto općenitiju definiciju prema kojoj „nijedan književni jezik, nema jednu, nego više funkcija“, i te funkcije naziva funkcionalnim stilovima. Tvrdi, dakle, da je način ostvaraja jezika različit u znanosti, u književnosti, u novinama, na radiju i televiziji, u svakodnevnome razgovoru, u uredu itd. (Silić 1996: 251).

3. PODJELA FUNKCIONALNIH STILOVA

U ovome poglavlju uspoređuju se podjele funkcionalnih stilova koje nude hrvatski, makedonski i srpski stilističari.

Na samome početku važno je napomenuti da su se gotovo sve suvremene podjele funkcionalnih stilova razvile iz Havránekove klasifikacije, u kojoj se razlikuju znanstveni, poslovni, poetski i razgovorni „funkcionalni jezik“ (Tošović 2002: 27).

Podjelu na pet temeljnih funkcionalnih stilova nalazimo kod Pranjkovića (1996: 519), Tošovića (2002: 76), Minove-Đurkove (2003: 107), Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 24), Silića (2006: 36) te Nikolovske (2012: 29). Temeljni funkcionalni stilovi jesu: (1) znanstveni funkcionalni stil; (2) administrativno-poslovni funkcionalni stil; (3) novinarsko-publicistički funkcionalni stil; (4) književnoumjetnički funkcionalni stil te (5) razgovorni stil. Kod pojedinih autora može se uočiti neznatna razlika među nazivima funkcionalnih stilova. Svaki funkcionalni stil ima svoje zakonitosti i posebnosti, ali i opći, tj. stilski neutralni dio standardnoga jezika koji je zajednički svim funkcionalnim stilovima (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 25). Funkcionalni stilovi razlikuju se i po stupnju dopuštene individualnosti u smislu odstupanja od norme. Najslobodniji u tom smislu jest književnoumjetnički funkcionalni stil. Pridružuju mu se po neobveznosti normom razgovorni i publicistički funkcionalni stil, dok su administrativni te znanstveni funkcionalni stil najviše obvezani normom (ibid. 26-27). Znanstveni funkcionalni stil koristi se u znanosti. Njegove su karakteristike objektivnost, logička organizacija izraza, obilje znanstvenih termina i dr. (Silić i Pranjković 2007: 376-378). Funkcija mu je deskriptivna, pri čemu se teži jasnoći, preciznosti, terminološkoj ujednačenosti, ispravnosti te potkrepljenosti svake tvrdnje (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 279). Administrativni funkcionalni stil obuhvaća poslovnu komunikaciju, govor trgovine i politike te ga karakteriziraju strogoća, točnost, eksplicitnost, ujednačenost, terminologičnost i sl. (Silić i Pranjković 2007: 379). Novinarsko-publicistički funkcionalni stil koristi se za prijenos novinskih, radijskih i televizijskih informacija te mu je funkcija obavještavati i poučavati ljude o raznim temama. Pritom se mogu koristiti neutralna, ali i emocionalno-ekspresivna sredstva izražavanja (ibid. 382). Književnoumjetnički funkcionalni stil odlikuje se emocionalnošću, individualnom slobodom te nevezanošću normama. U njemu se mogu naći i supstandardni gramatički oblici te nepoštivanje pravopisa, a na leksičkome planu svojstveni su mu poetizmi i sinonimija (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 233-235). Razgovorni funkcionalni stil koristi se u svakodnevnoj komunikaciji, koja je najčešće usmena, ali može biti i pismena. Njegova su

temeljna obilježja jednostavnost, nepripremljenost i spontanost. Može biti popraćen gestama i mimikom, a što nije slučaj u drugim funkcionalnim stilovima (Silić i Pranjković 2007: 387).

Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 24), primjerice, koriste ovu „školsku“ podjelu zbog sveobuhvatnosti i operativnosti, iako su svjesne njezine simplificiranosti i nedostataka. Tošović (2002: 76) smatra da će daljnji razvoj funkcionalne stilistike potvrditi ili odbaciti „ovu podjelu, koja sada ima najveći broj pristalica“. Autor, naime, definira i međustilove koji sadrže „elemente dvaju ili više funkcionalnih stilova“ te navodi da su to: epistolarni, oratorski, reklamni, memoarski, esejistički i scenaristički način izražavanja (ibid.). Kao i autorice Frančić, Hudeček i Mihaljević, Tošović također razlikuje podvrste i žanrove (ibid. 78). Iako su razlike u upotrebi jezika ovisno o svrsi lako uočljive, Panoska (1974: 13-14) ističe da je klasifikaciju funkcionalnih stilova teško uspostaviti. Preuzima podjelu Pavlovne Murat, koja razlikuje sedam funkcionalnih stilova. Spomenutim temeljnim stilovima Panoska (ibid. 16) dodaje „profesionalno-tehnički“ funkcionalni stil koji se susreće u proizvodno-tehničkoj sferi i literaturi te „razgovorno-familijarni“ (mak. *проспоречно семејнуом*) funkcionalni stil, koji se upotrebljava za komunikaciju unutar obitelji te koji u većoj ili manjoj mjeri može odudarati od jezične norme.

Nešto opširniju i detaljniju podjelu nudi Katnić-Bakaršić u knjizi *Lingvistička stilistika* (1999). Kao svojevrsnu „pred-funkcionalnu“ podjelu autorica navodi diferencijaciju sakralnoga i profanoga stila. Klasifikaciju nastavlja dijeleći funkcionalne stilove na primarne i sekundarne.

Među primarne funkcionalne stilove ubraja:

1. naučni (znanstveni) funkcionalni stil
2. publicistički funkcionalni stil
3. žurnalistički (novinarski) funkcionalni stil
4. administrativni funkcionalni stil
5. književnoumjetnički funkcionalni stil
6. razgovorni funkcionalni stil

Žurnalistički (novinarski) funkcionalni stil, koji je po mišljenju autorice vezan za sve medije (televizija, radio i novine), dijeli na dva podstila: informativni i informativno-analitički. Publicistički stil dijeli na književno-publicistički, publicistički u užem smislu, memoarski i naučno-popularni podstil (Katnić-Bakaršić 1999: 23). Tošović pak znanstveno-popularni podstil ubraja u novinarski funkcionalni stil (Tošović 2002: 78). Pranjić (1985: 24), s druge strane, znanstveno-popularni stil ubraja u šest funkcionalnih stilova. Smatra ga hibridnim jer

ima elemente znanstvenoga, ali i književnoumjetničkoga stila te objašnjava da obrađuje specijalističke teme na način namijenjen široj publici koja nema veći doticaj sa specijalističkom terminologijom (ibid.).

Nadalje, Katnić-Bakaršić (1999: 23) među sekundarne funkcionalne stilove ubraja:

1. esejistički
2. scenaristički
3. reklamni
4. stripovni
5. retorički

Pritom se pojam *sekundarni stilovi* odnosi na one stilove koji pored verbalne komponente uključuju „još neke, npr. vizuelne ili auditivne [komponente] (reklamni i stripovni stil) ili pak njihovu užu, specijaliziranu sferu funkcioniranja i manju razuđenost na podstilove (scenaristički, esejistički, retorički stil)“ (ibid. 23).

Važan metodološki zaokret – kako navodi Ryznar (2016: 106) – donijelo je djelo *Raslojavanje jezične stvarnosti* Marine Kovačević i Lade Badurine (2001). Autorice modificiraju tradicionalnu podjelu na pet funkcionalnih stilova uvodeći „dvostruku klasifikaciju“ (Kovačević, Badurina 2001b: 20), koja se sastoji od horizontalne i vertikalne diferencijacije. Umjesto pojma funkcionalnoga stila, autorice uvode pojam *diskursa* koji „[...] uključuje zajednička obilježja tekstova, bilo oni govoreni ili pisani“ (ibid. 18). Prema njihovu shvaćanju, vertikalna se podjela raščlanjuje (po planu jezičnoga izraza) na diskurs govora ili razgovorni diskurs te na diskurs pisma ili pisani diskurs. Horizontalno raslojavanje odvija se po funkcijama i pritom dijeli na diskursne tipove, koje autorice ujedno smatraju i domenama (ibid. 14). Autorice navode sljedeće diskursne tipove:

1. specijalizirani diskurs
2. javni diskurs
3. privatni diskurs
4. multimedijalni diskurs
5. literarni diskurs (ibid. 19).

Ryznar smatra da „[...] diskurznostilistička istraživanja koja su započele Kovačević i Badurina možda nisu do kraja srušila staru klasifikaciju, ali su je temeljito redefinirala“ (Ryznar 2016: 106).

Bitno je naglasiti, zaključuje Katnić-Bakaršić, „da nijedna klasifikacija stilova nije apsolutna, zauvijek dana, a da razvoj stilova, mijenjanje pripadnosti nekog žanra, pojava novih stilova samo potvrđuju prolaznu hipotezu o funkcionalno-stilskoj diferencijaciji kao procesu koji neprekidno traje i koji je u međusobnoj zavisnosti sa razvojem i diferencijacijom ljudskih aktivnosti“ (ibid. 24). „Funkcionalni stilovi predstavljaju sistem koji se razvija u skladu sa razvojem društva, tako da klasifikacije uvijek mogu biti revidirane i unaprijeđene s obzirom na širenje sfera komunikacije“ – ističe autorica (ibid. 22).

Mnogi autori također opisuju problem postavljanja granica pri klasificiranju funkcionalnih stilova. U tome smislu, Pranjić navodi kako „stilovi nisu čiste kategorije“ te da su „klasificirani iz pedagoških [i] metodičkih razloga“ (Pranjić 1985: 26), dok Josić napominje „da su granice među funkcionalnim stilovima propusne“ (Josić 2010: 30).

4. ADMINISTRATIVNI FUNKCIONALNI STIL I NJEGOVI PODSTILOVI

Definicije administrativnoga stila u analiziranim stilističkim studijama u velikoj su mjeri podudarne. Prema Siliću (1996: 252) „u administrativni jezik u užem smislu ide jezik ureda, jezik politike, jezik industrije i jezik trgovine“, dok se u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Silića i Pranjkovića (2007) navedenim funkcijama dodaju i govor vojske te govor reklame (2007: 379). Na sličnome su tragu Frančić, Hudeček i Mihaljević, prema kojima je „administrativni funkcionalni stil stil ureda, diplomacije, državne uprave, politike, ekonomije, industrije, trgovine itd., njime se pišu službeni dopisi, odluke, zakoni, pravilnici, potvrde, računi, narudžbe, molbe, žalbe, oglasi, životopisi, izvještaji i sl.“ (2005: 252). Kovačević i Badurina (2001b: 80) također navode spomenuta područja ostvarivanja administrativnoga diskursa, no napominju da se „na poseban način administrativni jezik ostvaruje i u propagandi“. Sličnoga je stava i Tošović (2002: 287), koji navodi da „administrativni funkcionalni stil pokriva pravnu i zakonodavnu djelatnost i pisanu komunikaciju pojedinaca, tijela i organa i ustanova državnih i društvenih subjekata te se odlikuje velikom žanrovskom raznovrsnošću“.

Administrativni funkcionalni stil se prema mišljenju većine autora dalje dijeli na podstilove i žanrove.

Većina autora (Kovačević i Badurina [2001a], Katnić-Bakaršić [1999], Minova-Đurkova [2003] i dr.) citira upravo Tošovićevu klasifikaciju podstilova iz 1988. godine. Tošović administrativni funkcionalni stil dijeli na pet podstilova, u okviru kojih razlikuje žanrove. Kao podstilove navodi:

1. zakonodavno-pravni (statuti, zakoni, ustavi, naredbe, odluke, rješenja);
2. društveno-politički (povelje, rezolucije, programi, deklaracije, saopćenja, izjave);
3. diplomatski (komunikei, note, demarši, memorandum, protokoli);
4. poslovni (ugovori, dopisi, fakture, narudžbe, certifikati, uplatnice, računi, specifikacije);
5. personalni (molbe, žalbe, autobiografije, punomoći, osobni dokumenti, upitnici, formulari, ankete itd.) (Tošović 1988: 83).

Autor, doduše, u knjizi *Funkcionalni stilovi* (2002: 287) mijenja nazive dviju kategorija. U tome smislu navodi individualno-potvrdni (stil uvjerenja, diploma, potvrda, svjedodžbi i dr.) i korespondencijski (jezik telegrama, pisama, žalbi, molbi, izvještaja, punomoći, zahtjeva i sl.).

Pritom zaključuje da je „opšteprihvaćenu klasifikaciju administrativnoga funkcionalnog stila teško predložiti“ (ibid. 287).

O raznovrsnosti tekstova također progovaraju Simić i Jovanović, pa za osnovu klasifikacije „poslovnih tekstova“ uzimaju podjelu „privrednih eksperata“ koja se sastoji od poslovne dokumentacije; poslovne prepiske i poslovno-propagandnih tekstova (Simić i Jovanović 2002: 169).

Pojavom novih medija i žanrova razvijaju se drugačije podjele administrativnoga funkcionalnog stila. Iako Silić u knjizi *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* ne navodi klasifikaciju podstilova administrativnoga funkcionalnog stila, jezik elektroničke poruke (SMS poruke) smatra njegovim podstilom. Kao žanrove administrativnoga stila navodi primjerice reklamu te politički govor (Silić 2006: 73). Katnić-Bakaršić (1999: 71), s druge strane, reklamni stil izdvaja kao zaseban. Zanimljivo je primijetiti da autori Silić i Pranjković izdvajaju kulinarski žanr kao kategoriju administrativno-poslovnoga stila (2007: 381).

5. OPĆE ZNAČAJKE ADMINISTRATIVNOGA FUNKCIONALNOG STILA

Temeljna obilježja administrativnoga funkcionalnog stila jesu: „jednostavnost, jasnoća, točnost, potpunost, ujednačenost, eksplicitnost, ekonomičnost, analitičnost, konkretnost, objektivnost, kratkoća (lakonizam), određenost (determiniranost), terminologičnost, neemocionalnost, imperativnost, klišeiziranost i jezični parazitizam“ (Silić 2006: 66).

Kovačević i Badurina (2001b: 27) jezik administrativnoga funkcionalnog stila opisuju kao jezik koji je više „knjiški“ u smislu da je neosoban i teži jednoznačnosti te sadrži „lako prepoznatljive i automatski odčitljive obrasce“. Smatraju da je to „artificijelan diskurs, koji nedvosmislenost gradi na štetu ekspresivnosti, koji ustoličuje pravila zajednice i teži univerzalnoj razumljivosti koju osigurava poznavanje unaprijed zadanih jezičnih modela“ (ibid. 27-28). Napominju da se administrativni jezik „nužno dotiče svakog govornika“ jer zbog društvenih interesa prosječan govornik, primjerice, mora znati napisati molbu ili žalbu ili pak razumjeti tekst nekoga zakona, pravilnika i sl. (ibid. 81).

Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 254) kao odliku administrativnoga funkcionalnog stila navode i „usklađenost s normama“, ali napominju da se u praksi često neke od standardnojezičnih normi ne poštuju.

Iako se administrativni funkcionalni stil većim dijelom ostvaruje u pisanoj formi, Tošović zaključuje da se može realizirati i „usmenim putem u obliku monologa (javni nastupi, kao što su politički govori, sudski sporovi i sl.) i u dijaloškoj formi (kroz poslovne razgovore, pregovore i kontakte, diplomatske susrete, javne nastupe i sl.)“ (Tošović 2002: 287).

Obilježje administrativnoga funkcionalnog stila koje ističe više autora jest agresivnost. Silić primjećuje da se administrativno-poslovni stil „najviše nameće drugim funkcionalnim stilovima“ (Silić 2006: 65). Kovačević i Badurina tvrde da se administrativnome jeziku „pripisuje moć (državne) administracije, ali i različite manipulacije i ideologizacije“. Zbog autoritativnosti koja se od administracije metonimijski prenosi na sam administrativni jezik, autorice smatraju da se „administrativni stil često poima kao *ono kako treba govoriti, kako je ispravno i poželjno*“ te da uslijed toga njegove značajke vrlo često prodiru i u druge diskursne tipove, „pa čak i na plan razgovornoga diskursa“. Napominju da administrativni jezik može „zaći u govor, posredstvom (brojnih!) državnih službenika koji ga, logikom svojih dužnosti, provode“ (Kovačević i Badurina 2001b: 79-80).

Peti-Stantić uočava da književnoumjetnički funkcionalni stil sve više gubi svoj prestižni status, dok ga administrativni funkcionalni stil dobiva. Napominje da se u „suvremenoj sociolingvistici smatra da utjecajnost administrativnog stila proizlazi iz snage i autoriteta institucija vlasti čiji ga predstavnici koriste“ (Peti-Stantić 2000: 366). Zaključuje da „podizanje bilo kojeg funkcionalnog stila na razinu modela cjelini jezika ugrožava samu bit standardnoga jezika“ (ibid. 372).

6. ADMINISTRATIVNI STIL HRVATSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

6.1. Morfološka obilježja

U svim opisima administrativnoga stila kao jedno od njegovih temeljnih obilježja navodi se imenski karakter (Pranjić 1985: 14; Pranjković 1996: 519; Katnić-Bakaršić 1999: 33; Tošović 2002: 294; Silić 2006: 66; Silić i Pranjković 2007: 379). Tako primjerice Tošović (2002) ističe da se u njemu javlja dvostruko manje glagola nego imenica u odnosu na književnoumjetnički funkcionalni stil. Osim toga, to je funkcionalni stil s najslabijom zastupljenošću ličnih glagolskih oblika. Najčešće se koriste glagoli u trećemu licu ili „neodređeno-ličnim, bezličnim i pasivnim konstrukcijama“ (Katnić-Bakaršić 1999: 33). Unatoč takvim specifičnostima, Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005) smatraju da se u administrativnome stilu mogu naći sve vrste riječi osim usklika. Kod više autora može se naći podatak da su prezent, futur i perfekt jedina glagolska vremena koja se koriste u administrativnome stilu (Katnić-Bakaršić 1999: 33; Tošović 2002: 295; Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 254; Silić 2006: 71). Zbog „izražene propisivačke funkcije“ najzastupljenije glagolsko vrijeme je prezent, dok se futur upotrebljava mnogo rjeđe, i to u svrhu izražavanja modalnosti i pogodbenosti (Tošović 2002: 295). Značajna odlika administrativnoga funkcionalnog stila jest imperativnost. Iako pojava imperativa može varirati ovisno o žanru, često se susreće u dokumentima direktivnoga tipa, dok je posebno čest u parolama (ibid.). Autori (Kovačević i Badurina 2001b: 28; Silić 2006: 69-70) ističu i često odstupanje administrativnoga stila od norme, koje se primjerice očituje u nerazlikovanju kategorije određenosti i neodređenosti te kategorije živoga i neživoga.

6.2. Sintaktička obilježja

U administrativnome stilu prevladavaju jednostavne rečenice (Tošović 2002: 295) koje su kratke i bez velikih opisa (Silić 1996: 252). Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 255) preporučuju izbjegavanje složenih sintaktičkih struktura te navode čestu upotrebu pogodbenih rečenica u administrativnome stilu. O sintaktičkim obilježjima funkcionalnih stilova u nekoliko radova pisao je Pranjković (1996). Autor funkcionalne stilove dijeli na apstraktne i konkretne, pri čemu administrativni stil pripada apstraktnim funkcionalnim stilovima. Između ostaloga, apstraktnim funkcionalnim stilovima svojstveni su sindetizam, subordinacija i konektori (Pranjković 1996: 523). Blagus Bartolec (2017: 290) ističe da se u administrativnome stilu pojavljuju čvrste sintagmatske strukture u vidu glagolskih kolokacija,¹ čiju upotrebu Silić

¹ Glagolske kolokacije mogu se opisati kao „čvrste sveze koje se kao ustaljene upotrebljavaju u gotovu obliku, a nastaju zbog proširenja ili suženja značenja jednorječnice kojom se katkad ne može izreći potpuni sadržaj“ (Blagus Bartolec 2017: 287).

(2006: 66) pripisuje nominalnosti administrativnoga stila. Sintagme ponekad mogu preuzeti i funkciju rečenice – u tome kontekstu Tošović navodi primjer da se „umjesto rečenice *Ukoliko se strane dogovore* [...] može reći *Prema dogovoru* [...]“ (Tošović 2002: 295). Kovačević i Badurina (2001b: 81-82) opažaju da se u administrativnome stilu ponavljaju gotove konstrukcije, eksplicira se obavijesni subjekt te se rečenice nižu po logičkome načelu, što doprinosi ekonomičnosti i lakšem razumijevanju. Autorice tvrde da se ne teži „ni leksičkoj ni sintaktičkoj inventivnosti“ (ibid. 82). „Red je riječi običan, stilski neobilježen (dano prethodi novom, subjekt prethodi predikatu i objektu, atribut prethodi imenici uz koju stoji)“ (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 255). Enklitika u pravilu stoji na drugome mjestu (ibid.).

6.3. Leksička obilježja.

Kao temeljno leksičko obilježje administrativnoga stila autori navode siromašan izbor leksika (Kovačević i Badurina 2001b: 82; Tošović 2002: 293; Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 253). Administrativni stil ne teži uvođenju novih riječi u leksik. Kao razlog tome Tošović (2002: 293) navodi slabu emocionalnost, izraženu šablonizaciju te neekspresivnost administrativnoga stila. Velik dio leksika čine tzv. administrativizmi („*zamolba, izvješće, djelatnik, zaposlenik, izvješće*“ itd., a mogu se pojaviti i kao sintagme „*na temelju, u svezi s tim, gore navedeno*“ itd.) (Kovačević i Badurina 2001b: 81). Tošović napominje kako se u administrativnome stilu mogu pronaći samo „opšteupotrebna i terminološka leksika“ (Tošović 2002: 293), a Katnić-Bakaršić (1999: 33) ističe čestu upotrebu riječi i izraza iz latinskoga jezika.

Administrativnome stilu nije svojstvena ni sinonimija, dok antonimija ima neutralan karakter (Tošović 2002: 294; Silić i Pranjković 2007: 380). Ponavljanja su česta i neizbježna jer se najčešće koristi neutralni, tj. stilski nemarkiran leksik (Tošović 2002: 294). Nerijetko se u administrativnome stilu pojavljuju i pleonazmi, koji se definiraju kao „izražavanje istoga sadržaja dvjema ili s više riječi“ (Silić i Pranjković 2005: 380). „Namjerni pleonazmi“ (Silić 2006: 68) u administrativnome stilu nužni su zbog jasnoće izraza (Kovačević i Badurina 2001a: 483). Problem predstavljaju „nenamjerni pleonazmi“, koji su najčešće rezultat slaboga poznavanja jezika (Silić 2006: 68).

7. ADMINISTRATIVNI STIL MAKEDONSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Tošović (2002: 35) napominje da su makedonska funkcionalnostilistička istraživanja malobrojna zbog kasne standardizacije makedonskoga jezika, koja se realizirala 1944. godine. Ruža Panoska u udžbeniku *Suvremeni makedonski jezik* (*Современ македонски јазик*, 1974) posvećuje poglavlje funkcionalnim stilovima i njihovoj klasifikaciji. Kratko poglavlje o stilistici s opisom temeljnih pet funkcionalnih stilova može se naći i u gramatici *Makedonski jezik za srednjoškolsko obrazovanje* (*Македонски јазик за средното образование*, 2007), čiji su autori Bojkovska, Pandev, Minova-Đurkova i Cvetkovski. Osnovne informacije o funkcionalnim stilovima daje i Nikolovska u udžbeniku *Makedonski jezik i kultura izražavanja* (*Македонски јазик со култура на изразувањето*, 2012). *Stilistika suvremenoga makedonskog jezika* (*Стилистика на современиот македонски јазик*, 2003) autorice Minove-Đurkove jedina je monografija koja se sustavno bavi stilistikom makedonskoga jezika, stoga se ona koristi kao glavni izvor u ovome poglavlju.

7.1. Morfološka obilježja

Kao i u administrativnome funkcionalnom stilu hrvatskoga i srpskoga jezika, u administrativnome stilu makedonskoga jezika prevladavaju imenice. Najčešće su to glagolske imenice koje služe kao „sredstva kondenzacije izraza“ (Minova-Đurkova 2003: 307).

Minova-Đurkova navodi da su u administrativnome funkcionalnom stilu makedonskoga jezika najzastupljenije opće imenice muškoga roda (npr. *претседател*, *судија*, *министер* / hr. *predsjednik*, *sudac*, *ministar* itd.) kada se odnose na osobe koje mogu vršiti te funkcije, dok se za osobe koje nisu nositelji funkcija koriste imenice poput *граѓанин*, *поединец*, *родител* (hr. *građanin*, *pojedinač*, *roditelj*) i slično. Autorica kao iznimke navodi imenice ženskoga i srednjega roda – *мајка* i *дете* (hr. *majka* i *dijete*) (ibid. 308).

Glagolska vremena koja se najčešće koriste su prezent, futur i perfekt, dok se od specifičnih konstrukcija za makedonski jezik može pojaviti tzv. *da*-konstrukcija koja ima direktivno značenje (*Граѓанинот се задолжува да ја надомести штетата што ја направил...* / hr. *Građanin se obvezuje nadoknaditi štetu koju je počinio...*) (ibid.). Glagolsko lice koje se najčešće pojavljuje jest treće lice, a iznimka mogu biti tekstovi personalnoga podstila (ibid.).

7.2. Sintaktička obilježja

U administrativnome funkcionalnom stilu makedonskoga jezika najzastupljenija je jednostavna rečenica koju odlikuje razvijena imenska grupa. Vrlo je čest dekomponirani predikat: *дава*

наредба, донесува решение (hr. *daje naredbu, donosi rješenje*) i sl. (ibid.). Nerijetko se pojavljuju i pasivne rečenice. Minova-Đurkova zaključuje da se kod složenih rečenica poštuje logički redoslijed (ibid. 309).

Iako su uobičajena obilježja administrativnoga stila klišeiziranost, strogost i sažetost, autorica napominje da postoje tekstovi koji odstupaju od tih obilježja. Kao primjer navodi preambule ustava (ibid.).

7.3. Leksička obilježja.

Leksik administrativnoga funkcionalnog stila makedonskoga jezika većinom sadrži termine iz područja prava, administracije (kancelarizmi), vojnu terminologiju itd., kao i klišeizirane izraze (Minova-Đurkova 2003: 307). Također se teži da termini budu jednoznačni i da se ne upotrebljavaju sinonimi. Autorica ističe da se često koriste skraćeni nazivi organizacija i ustanova. Primjećuje da se sve više pojavljuju pojmovi iz engleskoga jezika te navodi sljedeće primjere: *холдинг-компанија, лизинг, менаџер* (*holding-kompanija, lizing, menadžer*) itd. (ibid.).

8. TEORIJA GOVORNIH ČINOVA

Jezična pragmatika (pragmalingvistika) polazi od pretpostavke da je svaka upotreba jezika oblik djelovanja (Sornig i Penzinger 2007: 245). Jedno od jezgrenih područja bavljenja pragmatike govorni su činovi (uz deiksu, implikaturu, referencijalnost, presupoziciju, konverzacijsku analizu i dr.). *Teoriju govornoga čina*² ustanovio je John Langshaw Austin u nizu svojih predavanja održanih na sveučilištu Harvard, koja su posthumno obavljena 1962. godine u zbirci *Kako djelovati riječima* (*How to do things with words*) (Periša 2015: 84). Austin smatra da svaka rečenica osim svojega doslovnog značenja sadrži i određenu snagu kojom govornik na razne načine pokušava utjecati na sugovornika (adresata) te zaključuje da jezičnom upotrebom uvijek nešto činimo (ibid. 83). Shodno tome, Austin (2014: 2-4) prvotno uspostavlja teoriju prema kojoj iskaze dijeli na konstative (kojima se nešto konstatira) i performative (kojima se nešto čini). Autor pritom naglašava da konstativi mogu biti istiniti ili neistiniti jer se njima nešto opisuje, utvrđuje ili izvještava (ibid. 3), dok performative opisuje kao iskaze koji jedino mogu biti uspješni ili neuspješni (ibid. 10). Tokom kasnijih istraživanja Austin uviđa da se ipak ne mogu utvrditi jasni kriteriji razlikovanja konstativa i performativa jer neki iskazi mogu imati obilježja jednoga i drugoga te se njihova pripadnost može saznati samo ako se uzme u obzir čitav kontekst i „neverbaln[i] kriterij[i] kao što su intonacija, gestikulacija i sl.“ (Periša 2015: 86-87). Naposljetku, Austin donekle odustaje od te „dihotomije“ te je pretvara u „trihotomiju u smislu razlikovanja lokucije, ilokucije i perlokucije“ (Palašić 2015a: 224). Austin (2014: 79), dakle, smatra da se kod svakoga govornog čina mogu izdvojiti tri „dimenzije upotrebe rečenice ili upotrebe jezika“ koje naziva jezičnim činovima lokucije, ilokucije i perlokucije. Lokucija podrazumijeva značenje iskaza (ibid.), a sastoji se od fonetičkoga čina („čin izricanja nekih zvukova“), fatičkoga čina (izricanje zvukova koji pripadaju nekome leksiku i koji su u skladu s nekom gramatikom) i retičkoga čina (prijenos smisla i značenja) (ibid. 67). Ilokucija podrazumijeva „vid djelovanja“, to jest jezikom možemo obećavati, prijetiti, upozoravati itd. (Periša 2015: 88). A perlokucija predstavlja učinak iskaza koji izazivamo kod sugovornika: „netko mijenja svoj stav, kupuje nešto, raduje se, bježi i sl.“ (ibid.). Nadalje, Austin nudi i tipologiju govornih činova na osnovi svojevrstne klasifikacije performativnih glagola (Pupovac 1990: 67). Dijeli ih na: egzercitive (njima se izražava određena moć neke vlasti, nekoga se imenuje za nešto ili ga se lišava čina, ekskomunicira i sl.), komisive (njima se govornik obvezuje na nešto, npr. obećanje), behabitive (njima se izriče

² Govorni čin može se definirati kao „minimalna jedinica jezičnog djelovanja“ (Ivanetić 1995: 7), to jest kao „radnja koja se vrši riječima“ (Karlić i Klarić 2015: 328).

pristojnost, dobri običaji, čestitanja itd.), ekspozitive (služe za argumentaciju, diskusiju i sl.) i verdiktive („izrič[u] naš stav i odnos prema činjenicama“ i sl.) (ibid. 67-68).

Teorijom govornih činova, nakon Austinove smrti (1960.), bavio se velik broj znanstvenika, primjerice Bennett (1976), Grice (1989), Schiffer (1972) itd., ali je svakako najznačajniji John Roger Searle i njegova knjiga *Speech Acts (Govorni činovi)* objavljena 1969. godine (Periša 2015: 90).

Searle govorne čine naziva ilokucijskim činovima, ali pritom ne prihvaća Austinovu diferencijaciju između lokucijskih i ilokucijskih činova (Searle 2018: 30). Searle „semantičku komponentu lokucije izdvaja iz cjeline akta kazivanja i interpretira je kao samostalan akt“ (Pupovac 1990: 86). Pritom smatra da se izvođenjem govornih činova istovremeno izvode: (1) činovi izricanja (izražavanje riječi [morfema, rečenica]); (2) propozicijski činovi (referiranje i predicanje) i (3) ilokucijski činovi (obećavanje, tvrđenje, pitanje, naređivanje itd.) (Searle 2018: 30-31). Za razliku od Austina, Searle uspostavlja pet kategorija govornih činova koje diferencira na temelju njihove ilokucijske snage (Badurina i Palašić 2018: 391). Dakle, ne dijeli ih kao Austin prema leksičkom značenju glagola, nego po načinu njihova funkcioniranja u govornome činu (ibid.). To su: asertivi (njihovim posredstvom „komunicira se objektivni svijet“ [opisi, tvrdnje, objašnjenja itd.]), komisivi (njima se govornik obvezuje na neku buduću radnju [obećanja, kladenja i sl.]), direktivi (za njih je ključna relacija govornik–sugovornik, a podrazumijevaju poticanje sugovornika na nešto [zapovijedi, molbe, savjeti]), ekspresivi (njima se izražava unutarnje psihološko stanje govornika [zahvale, isprike, čestitke i sl.]) i deklarativi („za njih je neophodno podudaranje između propozicionalnog sadržaja i zbilje“ [propovijedi, krštenja, imenovanja, kazne itd.]) (Pupovac 1990: 91-92).

Imperativi iz perspektive teorije govornih činova pripadaju klasi direktiva čija je ilokucijska svrha ostvarenje propozicijskoga sadržaja koji proizlazi iz govornikove želje za ostvarenjem propozicijskoga sadržaja (Searle, prema Palašić i Zbašnik 2016: 191).

Naredno poglavlje posvećeno je opisu pojma direktivnosti te jezičnim sredstvima kojima se direktivnost može izraziti.

9. DIREKTIVNOST

Direktivnost je jezično obilježje koje proizlazi iz direktivne (konativne, apelativne) funkcije jezika te obuhvaća sva jezična sredstva kojima govornik u verbalnoj komunikaciji utječe na sugovornika, pri čemu se utjecaj sadržajno odnosi na djelovanje, skretanje pažnje ili izazivanje sugovornikove (adresatove) reakcije (Karlić i Cvitković 2017: 229). Uz pojam direktivnosti koji potječe iz teorije govornih činova, koriste se i istoznačni termini *apelativnost*, *konativnost* ili *injuktivnost* kao termini iz tipologije jezičnih funkcija Romana Jakobsona (Piper et al. 2005: 649). Pojam apelativnosti uvodi njemački psiholog Karl Bühler, a tumači ga kao „utjecaj na ponašanje drugih“ (Karlić i Cvitković 2017: 229). Bühler 1934. godine nudi prvi funkcionalni model u kojem izdvaja izražajnu, apelativnu i reprezentativnu funkciju jezika, a na taj model se 1960. godine nadovezuje Jakobson dodavši mu još dvije funkcije: metajezičnu i fatičku (Tošović 2002: 58-59).

Tipična jezična sredstva kojima se može izraziti direktivnost jesu vokativ, drugo lice jednine i množine te osobito upotreba imperativa (Katnić-Bakaršić 1999: 3; Jakobson 2008: 111). Uz vokativnost i imperativnost Karlić i Cvitković (2017: 227), Badurina i Palašić (2018: 383) te Piper i skupina autora (2005: 649) navode i upotrebu interogativnosti.

U poglavljima koja slijede opisuju se pojmovi interogativnosti, vokativnosti i imperativnosti te njihova povezanost s direktivnošću.

9.1. Interogativnost i direktivnost

Promatrano iz pragmatičke perspektive, pitanja su govorni činovi (Badurina i Palašić 2018: 390). Postavivši pitanje, govornik od sugovornika očekuje odgovor, što zapravo znači da zahtijeva njegovu određenu reakciju. Samim time direktivnost, to jest „oznaka zahtijevanja“, „nalazi se u srži definicije pitanja“ (Palašić i Zbašnik 2016: 186).

Pitanja, kao i imperativni oblici, uključuju izravno obraćanje sugovorniku, no pitanjima se istodobno izbjegava izravnost (ibid.). Primjerice, Palašić (2018: 22) navodi primjer pitanja koje glasi *Hoćeš li već jednom prestati?*, za koje tvrdi da ima formalne karakteristike interogativnosti, no sadržaj upućuje na imperativnost. Postavljanjem toga pitanja od sugovornika se ne traži odgovor, nego se od njega očekuje da prestane s radnjom koju izvodi (ibid.) – njega se ne pita, već mu se indirektno naređuje.

Slično zaključuju Badurina i Palašić (2018: 388) te Piper i skupina autora (2005: 994), koji tvrde da se postavljanjem pitanja sugovornika potiče na verbalni čin te da u osnovi direktiva

koji su ostvareni upitnim konstrukcijama leži govornikova namjera da se sugovornika potakne da nešto učini.

Govoreći o interogativnosti, Tekavčić (1999: 783) između ostaloga navodi da formalnim pitanjem možemo izraziti zahtjev (*Hladno je, hoćeš li upaliti peć?*), molbu (*Možeš li mi dodati sol?*) ili maskiranu prijetnju (*Hoćeš (li) već jednom ugasiti taj nesretni radio?*).

9.2. Vokativnost i direktivnost

„Vokativnost je semantičko-pragmatička kategorija čiji je gramatički oblik vokativni izraz [...]“ (Karlić i Cvitković 2017: 228). Njezin je sadržaj povezan s direktivnošću jer se imenuje onaj kojemu je „apel upućen“ (Piper et al. 2005: 650), to jest adresata se potiče na sudjelovanje u komunikacijskome činu (Pranjković, prema Palašić 2018: 21). Vojvodić (2003: 160), pozivajući se na Pipera, zaključuje da se stalna komponenta vokativnosti može opisati izrazom: „ti koga imenujem, obrati na mene pažnju“. Piper i skupina autora (2005: 652) vokativnost dovode u vezu s imperativnošću i interogativnošću. Dok je interogativnost vezana za „govorno ponašanje adresata (pitanjem se sagovornik podstiče na verbalnu reakciju)“, vokativnost i imperativnost mogu biti usmjerene na „neverbalno ponašanje adresata“, ali i na njegovo uključivanje u govornu situaciju (ibid.).

Nadalje, vokativnim se izrazima može ostvariti (1) *stvarna apelativnost* (direktivnost), koja uključuje obraćanje, dozivanje i skretanje pažnje živim bićima koja zapravo apel mogu shvatiti te shodno tome reagirati; te (2) *prividna apelativnost*, koja služi u ekspresivne svrhe, pri čemu se radi o prividnoj usmjerenosti govornika na adresata (*bože moj, majko mila*) te govornik ne očekuje nikakvu reakciju adresata (Karlić i Cvitković 2017: 229). Piper i skupina autora (2005: 651) također ističu da je *prividna apelativnost* slabiji vid apelativnosti te da prvenstveno služi za izražavanje emocionalnoga stava.

Budući da se vokativni izraz uvijek odnosi na ukupan iskaz govornika, bitna je i njegova pozicija unutar samoga iskaza (Vojvodić 2003: 160). Vokativni izraz najbolje čuva apelativno (direktivno) značenje u inicijalnoj poziciji, dok u centralnoj i finalnoj poziciji to značenje slabi (ibid.).

9.3. Imperativnost i direktivnost

„Imperativnost je semantičko-pragmatička kategorija koja podrazumijeva sva značenja i oblike poticanja sugovornika na obavljanje neke radnje ili podnošenje nekog stanja“ (Karlić i Klarić 2015: 327). Palašić i Zbašnik (2016: 179-181) strogo odjeljuju imperativ kao gramatičku

kategoriju i imperativnost kao komunikacijski oblik koji „podrazumijeva zapovjednost u značenju“ i koji se može izraziti raznim morfosintaktičkim oblicima.

9.3.1. Vrste imperativa

Glagoli u imperativnoj formi prototipno su sredstvo izražavanja imperativnosti (Karlič i Klarić 2015: 329), s time da Condoravdi i Lauer (Condoravdi i Lauer, prema Karlič i Klarić 2015: 329) smatraju da upotreba direktivnih imperativa ima i ostale namjene osim izražavanja direktivnosti te tvrde da njihova direktivna upotreba podrazumijeva tri nužne sastavnice: (1) povezanost sadržaja sa sugovornikovim budućim postupcima; (2) govornikovu želju za ostvarenjem iskaza te (3) navođenje sugovornika na izvršenje propozicijskoga sadržaja. Autori (ibid.) dijele imperative na četiri vrste s obzirom na spomenute sastavnice direktivnosti:

(1) **Direktivi** su vrsta imperativa s kojom se želi potaknuti sugovornika na izvršenje ili prestanak neke radnje. Direktivi sadrže sve tri navedene sastavnice direktivnosti i mogu izražavati naredbu (*Napiši sastavak!*), upozorenje (*Ne vozi se motorom bez kacige!*), zahtjev (*Dodaj mi čašu, molim te.*), ali i savjet (*Pijte litru vode dnevno.*) te molbu (*Molim te, posudi mi knjigu.*), pri čemu „mogu uvelike varirati s obzirom na svoju ilokucijsku snagu, odnosno stupanj i predznak *uljudnosti* usmjeren prema sugovorniku (npr. zapovijed ↔ blaga sugestija)“ (Karlič i Klarić 2015: 330). Autorice (ibid.) varijacije ilokucijske snage objašnjavaju pomoću ljestvice direktivnih imperativnih iskaza na kojoj intenzivnu direktivnost imaju zapovijedi, komande, naredbe, zabrane i zahtjevi, dok su slabije ilokucijske snage iskazi kao što su upute, dozvole, molbe, prijedlozi, savjeti, preporuke i upozorenja.

(2) **Imperativi želje** iskazuju govornikovu želju, ali ne potiču sugovornika na djelovanje jer sugovornikovo djelovanje ne može nikako utjecati na ostvarenje propozicijskoga sadržaja koji je izrečen imperativnim iskazom (npr. želja za ozdravljenjem ili kletva) (Condoravdi i Lauer, prema Karlič i Klarić 2015: 330) (*Ozdravi čim prije!*; *Krepaj!* itd.).

(3) **Dopusni imperativi** su imperativi kojima se iskazuje dozvola ili poziv, pri čemu govornik ne iskazuje zahtjev sugovorniku, nego iznosi informaciju da nešto želi ili odobrava. Primjeri dopusnih imperativa su ponude, dopuštenja, dozvole i pozivi (ibid.) (*Dobro, idi k prijateljici.*; *Uzmite kolača!*; *Dodite na ručak sutra!*).

(4) Posljednja kategorija imperativa su **savjeti bez govornikovoga interesa**. Riječ je o imperativnim iskazima koji ne sadrže govornikov interes ili želju da se propozicijski sadržaj

imperativa ostvari (ibid.) (A: *Oprostite, kako mogu doći do autobusnoga kolodvora?* B: *Nastavite ulicom ravno pa skrenite desno.*).

Funkcija imperativnih iskaza performativna je jer imperativni iskazi nemaju funkciju opisivanja ili iznošenja činjenica (Karlić i Klarić 2015: 328). Performativ je, dakle, iskaz koji sam po sebi predstavlja čin djelovanja, a performativnost se u govornim činovima može izraziti na razne načine, upotrebom različitih leksičkih i gramatičkih sredstava, ali i kao implicitni sadržaj (ibid.).

Karlić i Klarić (ibid. 329) napominju kako je za izbor ilokucijske snage bitan niz izvanjezičnih faktora, kao što su govornikovo raspoloženje, njegov odnos prema sadržaju propozicije, socijalni status, odnos moći među sudionicima govornoga događaja te situacija u kojoj se odvija komunikacija. Ti izvanjezični faktori mogu se objasniti imajući u vidu teoriju uljudnosti.

10. TEORIJA ULJUDNOSTI

Teorijom uljudnosti bave se Grice (1989), Leech (1983), Brown i Levinson (1987), Yule (1996) i drugi pragmatičari koji uljudnost proučavaju kao strategiju koju govornik koristi u želji za ostvarenjem određenih ciljeva (Marot 2005: 56). Uljudnost pritom ne predstavlja samo postupke koji se smatraju poželjnima u određenim situacijama nego „uvijek upućuje na različite stupnjeve (ne)solidarnosti između odašiljatelja i primatelja poruke“ (ibid. 56). Također, uvijek uključuje govornikovu namjeru i njegova očekivanja vezana za reakciju sugovornika (Thomas, prema Marot 2005: 56). Moguće ju je proučavati u govornoj, ali i pisanoj komunikaciji (Marot 2005: 57).

Teorija uljudnosti Brown i Levinsona zasniva se na *konceptu obraza*, u okviru kojega *obraz* predstavlja ugled koji se može definirati kao „osjećaj pojedinca o vlastitoj vrijednosti“ (ibid.). Polazište ovoga modela djelomično je preuzeto od Goffmana, koji 1967. godine povezuje *koncept obraza* s teorijom uljudnosti (Brown i Levinson 1994: 61, prvo izdanje 1987; Marot 2005: 56; Katnić-Bakaršić 2012: 36; Kuna 2008: 79). Kroz komunikaciju s drugima ugled može biti podržan ili ugrožen ovisno o nizu činova „koji ugrožavaju *obraz* (suhoparna službenost, pozitivna uljudnost i negativna uljudnost)“ (Marot 2005: 56). *Obraz* u ovoj teoriji, dakle, može imati dva aspekta: (1) *pozitivni obraz* koji podrazumijeva potrebu za priznanjem i pozitivnim vrednovanjem te (2) *negativni obraz* koji podrazumijeva potrebu za neometanjem u djelovanju i slobodi (Brown i Levinson 1994: 62; Katnić-Bakaršić 2012: 37; Marot 2005: 56; Yule 1996: 61-62), pri čemu je u oba slučaja „suradnja sugovornika bazirana na uzajamnoj krhkosti *obraza*“ (Katnić-Bakaršić 2012: 37). Primjerice, kritika, neodobravanje, neslaganje, ruganje itd. govorni su čini koji ugrožavaju *pozitivni obraz*, dok *negativnome obrazu* prijete naredbe, sugestije, upozorenja, zahtjevi, upozorenja itd. (Brown i Levinson 1994: 65-67; Katnić-Bakaršić 2012: 37). Brown i Levinson (1994: 67) ističu da određeni govorni čini (primjerice prijetnje, žalbe, prekidanje sugovornika u govoru itd.) mogu istodobno ugrožavati *pozitivni* i *negativni obraz* pojedinca. S obzirom na „obostranu krhkost *obraza*“ razuman govornik izbjegava ugrožavanje sugovornikova *obraza* ili koristi tzv. *strategije uljudnosti* kojima ublažava „prijetnje proizašle iz određenog govornog čina“ (Katnić-Bakaršić 2012: 37; Brown i Levinson 1994: 68). Jasno je, dakle, da se upravo iz tih razloga, raznim sredstvima pokušava ublažiti direktnost i intenzitet imperativa.

11. SREDSTVA IZRAŽAVANJA IMPERATIVNOSTI U HRVATSKOME, MAKEDONSKOME I SRPSKOME KNJIŽEVNOM JEZIKU

„Semantičko-pragmatička kategorija imperativnosti u jezicima se izražava primarnim i sekundarnim sredstvima“ (Karlić i Klarić 2015: 331). Imperativnost se, dakle, u hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku može izražavati primarnim sredstvima, što podrazumijeva upotrebu glagola u imperativnoj formi, te sekundarnim sredstvima koja „čine ona leksička i gramatička sredstva čija primarna funkcija nije izražavanje imperativnosti ili direktivnosti“ (ibid.).

11.1. Primarna sredstva izražavanja imperativnosti

Primarno sredstvo izražavanja imperativnosti glagol je u imperativnoj formi. U hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku imperativ se može tvoriti od svršenih i nesvršenih glagola. Upotreba imperativa karakteristična je za dijaloški način komunikacije (Koneski K. 1999: 9), tj. imperativ pripada tzv. „kategoriji drugog lica“ (Pranjković 2008: 241). U skladu s time, imperativ u hrvatskome i srpskome jeziku u jednini ima oblik za drugo lice, a u množini za prvo i drugo lice. Oblici imperativa za prvo lice ne postoje, jer „govornik ne može sam sebi naređivati“ (Tasić i Gačević 2011: 82). Imperativ u makedonskome jeziku ima posebne oblike samo za drugo lice jedine i množine, dok se oblik za prvo lice množine kao i za ostala lica izražava konstrukcijom *да, нека* + glagol u prezentu (*да одиме, нека влезе*), s time da se poticajna čestica *нека* u pravilu koristi samo za treće lice (Koneski B. 1967: 416-417). Na isti se način, dakle, perifrastičnim oblicima, to jest kombinacijom poticajne čestice *neka* i glagola u trećem licu prezenta tvori imperativ za ostala lica (treće lice jednine i množine) u hrvatskome i srpskome jeziku. U sva tri jezika niječni se imperativ može izraziti niječnom česticom *ne* i glagolom u imperativnoj formi, ali i perifrastičnim oblikom, to jest niječnim oblicima imperativa glagola *moći* (Pranjković i Badurina 2012: 622; Karanfilovski 2015: 196; Piper i Klajn 2017: 182). Osnovno značenje niječnoga imperativa iskazivanje je zabrane, to jest prohibitiv (Karanfilovski 2015: 196; Koneski K. 1999: 78; Bojkovska et al. 2007: 123; Silić i Pranjković 2007: 195) ili izricanje zahtjeva da se neka radnja prekine (Pranjković i Badurina 2012: 621). U hrvatskome i srpskome jeziku to su forme *nemoj*, *nemojmo* i *nemojte* koje stoje uz infinitiv (*nemoj pisati*). U makedonskome jeziku to je konstrukcija *немој, немојте* + *да* + glagol svršenoga ili nesvršenoga vida u prezentu (*немој да пишуваш*), s time da se upotrebom niječnoga imperativa svršenoga glagola zabrana pretvara u zastrašivanje, prijetnju ili upozorenje (*Aj, не појди, на ќе видиш што ќе те снајде!*) (Karanfilovski 2015: 196; Koneski

B. 1967: 416; Koneski K. 1999: 98-99; Bojkovska et al. 2007: 123; Nikolovska 2015: 49). U srpskome se jeziku navedeni oblik može izraziti istom konstrukcijom kao i u makedonskome jeziku (*nemoj da pišeš*) „kada ima značenje ublažene zapovesti“ (Mrazović 2009: 162). Karlić i Klarić (2015: 331) navode da se niječni imperativ može iskazati i „jesnim imperativima glagola specifičnoga (niječnoga) leksičkog značenja (*prestani čitati*) te leksičkim sredstvima (npr. performativnim glagolima tipa *zabranjivati: zabranjujem ti da čitaš.*)“. Pranjeković i Badurina (2012: 622) kao primjere jasnih imperativa specifičnoga leksičkog značenja navode glagole *prekinuti, prestati, ostaviti* te tvrde da takvi jasni imperativi impliciraju neku zabranu ili slično. Performativni se glagoli u svrsi izražavanja imperativnosti (npr. *zahtijevati, zabranjivati, naređivati, moliti, dopuštati* i dr.) najčešće pojavljuju u prvome licu jednine prezenta te se „vezuju uz govornika i govorni čin“, dok se rjeđe upotrebljavaju u prvome licu množine (ibid. 624). Neki glagoli, poput modalnih i bezličnih, nemaju imperativnu formu (npr. *morati, htjeti, trebati* i dr.) (Karlić i Klarić 2015: 331; Bojkovska et al. 2007: 123; Pranjeković i Badurina 2012: 622; Piper et al. 2005: 455).

Kao što je već napomenuto, primarna funkcija imperativa izražavanje je direktivnosti, odnosno utjecaj na sugovornika. U gramatikama se najčešće navodi da se imperativom iskazuju zapovijedi, želje i molbe (Piper et al. 2005: 453). No, spominju se i druge funkcije kao što je primjerice pripovijedanje prošle radnje (*Mi ih stignemo pa udri po njima.*) (Silić i Pranjeković 2007: 195; Pranjeković i Badurina 2012: 625; Tasić i Gačević 2011: 83; Mrazović 2009: 164; Bojkovska et al. 2007: 123; Kepeski 1950: 88; Koneski B. 1967: 418; Nikolovska 2015: 49 i dr.); izražavanje sivevremenosti u poslovicama (tzv. *poslovični* ili *gnomski imperativ*) (*Ispeci, pa reci.; Дванаму мери, еднаш сечи.*) (Tasić i Gačević 2011: 83; Bojkovska et al. 2007: 123; Piper et al. 2005: 456; Nikolovska 2015: 49); iskazivanje uvjeta (*Дай му само малку напу и тој веднаш бега = ако му дадеш малку напу...*) (Bojkovska et al. 2007: 123; Kepeski 1950: 87; Nikolovska 2015: 49) te izražavanje osobnoga stava (čuđenje, negodovanje i sl.) (*Буди го ти него, знае и да навредува.*) (Bojkovska et al. 2007: 123; Koneski K. 1999: 50). Mrazović (2009: 163) navodi da se imperativom mogu izraziti mnogi govorni činovi kao što su: čestitanje (*Примите моје честитке!*), isprika (*Опростите што касним!*), uputstvo (*Звони четри пута!*), skretanje pažnje (*Погледај ово!*), savjet (*Добро се наспавај prije поласка на пут!*) i dr., dok Piper i skupina autora (2005: 453-456) smatraju da se imperativ može upotrijebiti i za smirivanje ili tješenje sugovornika (*Nemoj se ljutiti!; Ne brinite se!* i sl.). Palašić i Zbašnik (2016: 184) navode da se imperativom, između ostaloga, može izraziti i poticaj (*Играјте се с нама и освојите вриједне награде!*). Karlić i Klarić (2015: 332) smatraju kako bi ovim funkcijama trebalo dodati dopusne

imperative i imperative želje po prethodno spomenutoj Condoravdijevoj i Lauerovoj (2012: 38-39) klasifikaciji.

Važno je napomenuti da ilokucijska snaga iskaza u kojemu se nalaze primarna sredstva izražavanja imperativnosti ovisi o „semantici upotrijebljenoga glagola, kontekstu u kojem se odvija govorni događaj, paralingvističkim i verbalnim indikatorima³ ilokucijske snage te izboru jedninskog ili množinskog oblika imperativa u drugom licu“ (ibid.). Kada su odnosi između govornika i sugovornika ravnopravni ili je govornik socijalno nadređen sugovorniku, koristi se forma imperativa u drugome licu jednine, dok se korištenjem oblika u drugome licu množine „markira govornikova socijalna podređenost sugovorniku ili pak njegova intencija da postigne/održa distancu u njihovu odnosu“ (ibid.). S obzirom na to da „ljudska komunikacija u svojoj temeljnoj, konstitutivnoj dimenziji ne uključuje prostor ravnopravne intersubjektivnosti, nije uravnotežena i sudionici nisu u simetričnom odnosu“ (Žižek, prema Katnić-Bakaršić 2012: 9), nužno je regulirati ilokucijsku snagu imperativnoga iskaza, tj. potrebno je ublažiti njegov intenzitet i direktnost (Karlić i Klarić 2015: 330) kako bi se sačuvao sugovornikov *obraz*. Imperativni glagolski oblik najčešće se zamjenjuje sekundarnim sredstvima izražavanja imperativnosti ili se koriste indikatori slabije ilokucijske snage (primjerice zapovijed→zahtjev: *Pročitajte knjigu, molim Vas.*) (ibid. 330-331).

11.2. Sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti

„Izbjegavanje zapovjednog tona pri obraćanju govornika sugovorniku jedna je od temeljnih i najčešće upotrebljivanih strategija uljudnosti“ (Matešić i Marot Kiš 2015: 107). Kao što je prethodno istaknuto, upotreba imperativnih oblika prijeti *negativnome* *obrazu* sugovornika, stoga se koriste sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti. Ilokucijska snaga imperativa sekundarnoga tipa u pravilu je slabija od imperativa primarnoga tipa te se zbog toga najčešće koristi „u pisanom diskursu, koji ne uključuje mogućnost ublažavanja ilokucijske snage paralingvističkim sredstvima“ (Karlić i Klarić 2015: 332).

U nastavku slijedi prikaz najčešće korištenih sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti koja pronalazimo u stručnoj literaturi. U svrhu iskazivanja sekundarne imperativnosti mogu se koristiti: (1) performativni glagoli (Pranjković i Badurina 2012: 622; Karlić i Klarić 2015: 332; Piper et al. 2005: 661; Tošović 1995: 294) kao što su *zahtijevati*, *moliti*, *zabranjivati* itd. (*Molim te da budeš miran. / Те замољувам да будеи мирен.* umjesto *Budi miran! / Буди мирен!*); (2)

³ Indikator ilokucijske snage je indikator koji pokazuje ilokucijsku svrhu određene propozicije te otkriva kako se određeni ilokucijski čin treba tumačiti (Searle, prema Palašić 2015b: 37).

modalni glagoli (Karlić i Klarić 2015: 332) (*Trebaš mi vratiti knjigu. / Треба да ми ја вратиш книгата.* umjesto *Vrati mi knjigu! / Врати ми ја книгата!*); (3) futur prvi (Pranjковић i Badurina 2012: 623; Karlić i Klarić 2015: 332; Palašić i Zbašnik 2016: 187; Piper et al. 2005: 661; Tošović 1995: 293; Minova-Đurkova 2006: 274; Koneski K. 1999: 16; Nikolovska 2015: 51) (*Loptu ćeš ostaviti ovdje. / Лопката ќе ја оставиш овде.* umjesto *Ostavi loptu ovdje! / Остави ја лопката овде!*); (4) upitni iskazi (Karlić i Klarić 2015: 333; Matešić i Marot Kiš 2015: 108; Koneski K. 1999: 14-15; Minova-Đurkova 2006: 274) (*Što plačeš? / Што плачеш?* umjesto *Ne plači! / Не плачи!*); (5) eliptični iskazi (Karlić i Klarić 2015: 333; Pranjковић i Badurina 2012: 624; Piper et al. 2005: 661; Tošović 1995: 293; Koneski K. 1999: 12; Minova-Đurkova 2006: 274) (*Zabranjeno pušenje. / Забрането пушење.* umjesto *Ne pušite! / Не пушете!*; *Tiho! / Тивко!* umjesto *Ušuti! / Замолчи!*; *Novac! / Парите!* umjesto *Vrati mi novac! / Врати ми ги парите!*; *Naprijed! / Напред!* umjesto *Uđite! / Влезете!*); (6) prezent (Karlić i Klarić 2015: 333; Palašić i Zbašnik 2016: 187) (*Vrijeme je da razgovarate o problemu. / Време е да разговарате за проблемот.* umjesto *Razgovarajte o problemu! / Разговарајте за проблемот!*); (7) konstrukcije *da*+prezent (Pranjковић i Badurina 2012: 623; Piper et al. 2005: 661; Tošović 1995: 293; Minova-Đurkova 2006: 256) (*Da odmah opereš prozor. / Веднаш да го измиеш прозорецот.* umjesto *Odmah operi prozor! / Веднаш го измиј прозорецот!*) i *da*+perfekt (Pranjковић i Badurina 2012: 623; Palašić i Zbašnik 2016: 190; Piper et al. 2005: 661; Tošović 1995: 293; Nikolovska 2005: 56) (*Da nisi mrdnuo. / Да не си мрднал.*); (8) kondicionalni iskazi (Karlić i Klarić 2015: 333) odnosno *potencijal* ili *можен начин* u makedonskome jeziku (Koneski 1967: 499; Nikolovska 2005: 49; Minova-Đurkova 2006: 280) (*Bilo bi lijepo da mi vratiš ključeve. / Убаво би било да ми ги вратиш клучевите.* umjesto *Vrati mi ključeve! / Врати ми ги клучевите!*); (9) implikature⁴ (Karlić i Klarić 2015: 333). Primjerice, u komunikacijskoj situaciji u kojoj govornik sugovorniku (koji je svoj automobil parkirao ispred govornikovoga ulaza u dvorište) postavlja pitanje *Je li ovo Vaš automobil? / Ваш ли е автомобилот?*, u ovome slučaju ne predstavlja pitanje nego implicitni sadržaj ovoga iskaza iskazuje zapovijed koja bi eksplicitno, odnosno direktno zvučala *Maknite automobil! /*

⁴ Implikatura je „jezična pojava kada izričaj prenosi pored doslovnog, konvencionalnog značenja (takvo značenje je predmet proučavanja semantike) i drugo značenje, koje nije direktno izraženo izričajem, a ovisno je o doslovnom značenju, o kontekstu, o ciljevima, namjeri govornika i interpretaciji slušatelja (takvo značenje je predmet proučavanja pragmatike)“ (Kordić 1999: 87). Griceova teorija implikature (Grice 1975, 1978, 1981) zasniva se na kooperativnom principu (*Cooperative principle*) (ibid. 89) koje glasi: „Učini svoj doprinos odgovarajućim, na razini na kojoj se događa, s prihvaćenim ciljem ili smjerom govorne razmjene u koju si uključen.“ (Marot 2005: 56) te poštivanju univerzalnih maksima: kvalitete (*Ne govori neistinu i ono o čemu ti nedostaje dokaza.*), kvantitete (*Budi informativan u mjeri u kojoj to zahtijeva situacija.*), relativnosti (*Govornikov doprinos razgovoru treba biti relevantan.*) i načina (*Izbjegavaj nejasnoće i dvosmislenosti, budi kratak i pregledan.*) (Karlić 2015: 50).

Тргнете го автомобилот!; (10) uzvici (Piper et al. 2005: 661; Minova-Đurkova 2006: 274) (*Pst!/Пст!* umjesto *Ušuti!* / *Замолчи!*; *Stop!* / *Смон!* umjesto *Stoj!* / *Стој!*).

Nadalje, sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti mogu se upotrebljavati i u međusobnoj kombinaciji kako bi se dodatno ublažila ilokucijska snaga govornoga čina (Karlić i Klarić 2015: 333).

Matešić i Marot Kiš (2015: 108) napominju da se u svrhu izbjegavanja direktivnosti govornik može poslužiti i okretanjem smjera upućivanja prema sebi (*Moram imati potpisanu molbu do petka.* / *Морам да ја имам потпишаната молба до петок.* umjesto *Predajte potpisanu molbu do petka!* / *Предајте ја потпишаната молба до петок!*) te solidarnim sudjelovanjem u činu iako ne snosi odgovornost za njega (*Moramo biti tiši.* / *Мораме да бидеме потивки.* umjesto *Morate biti tiši.* / *Мораме да бидете потивки.*) (ibid.).

11.3. Načini izražavanja imperativnosti

Govornik odabire način izražavanja imperativnosti uzimajući u obzir razne faktore kao što su: tema razgovora odnosno prepiske, govorna situacija, odnos između sudionika govornoga događaja, komunikacijska namjera, raspoloženje, funkcionalni stil i dr. (Karlić i Klarić 2015: 333).

Karlić i Klarić (ibid. 333-335) iz pragmatičke perspektive pristupaju klasifikaciji načina izražavanja imperativnosti te je zasnivaju na eksplicitnosti odnosno implicitnosti izražaja te stupnju ilokucijske snage.

Eksplicitni načini izražavanja imperativnosti iskazuju se glagolom u imperativnoj formi, odnosno primarnim putem (ibid. 334). Imperativne iskaze primarnoga tipa koje odlikuje visoki stupanj direktivnosti dijele na: (1) *primarne izraze bez dodatnih verbalnih indikatora ilokucijske snage* (primjerice, zapovijed, zahtjev, naredba, komanda, zabrana itd.), čija je ilokucijska snaga vrlo jaka te ju je moguće ublažiti samo ukoliko se koriste glagoli koji nemaju toliku jačinu, odnosno glagoli „čije značenje modificira [...] te tipove direktivnosti“ (ibid. 334) (*Pomozi mi!* [molba] naspram *Ušuti!* [naredba]) ili kada se upotrebljavaju kao dopusni imperativi, imperativi želje ili kao savjeti po Condoravdijevoj i Lauerovoj (2012: 38-39) ljestvici; (2) *primarne imperativne izraze s dodatnim verbalnim indikatorima ilokucijske snage*, odnosno s verbalnim ublaživačima čija je funkcija pozitivnom uljudnošću podržati sugovornikov *obraz* te osigurati njegovu pozitivnu reakciju (Karlić i Klarić 2015: 334). Njihovom upotrebom mijenja se jačina ilokucijske snage (recimo, zapovijed se pretvara u molbu: *Donesi mi knjigu, molim te.*). Autorice (ibid.) napominju da se isti učinak može postići

korištenjem drugih oblika koji također imaju funkciju ublažavanja, odnosno koji „sugovorniku ostavljaju otvoren prostor da na njih [govorne činove] odgovore/reagiraju negativno“ (*Dodi k meni ako ti nije problem.; Pročitaj moj članak ako imaš vremena.*).

S druge strane, **implicitni se načini izražavanja imperativnosti** iskazuju indirektnim putem, odnosno upotrebom sekundarnih sredstava ili implikatura (ibid. 335). Indirektno iskazanu imperativnost također odlikuje direktivnost, no ilokucijska je snaga takvih iskaza slabija u usporedbi s eksplicitno izraženom imperativnošću (ibid.). Karlić i Klarić (ibid.) dijele ih na:

(1) *Sekundarne imperativne izraze*, u kojima se direktivnost izbjegava na način da se upotrebom sekundarnih sredstava direktivni govorni čin pretvara „u formu konstativnog iskaza, čime obilježje njegove performativnosti biva potisnuto na implicitnu razinu“ (ibid.). U svrhu dodatnoga ublažavanja njihove ilokucijske snage, sekundarna sredstva mogu se kombinirati s određenim semantičkim sadržajima (*Možeš li mi možda vratiti bilježnicu, molim te?*).

(2) *Imperativnost na razini implikature* najindirektniji je način izražavanja imperativnosti u kojem je imperativni propozicijski sadržaj uključen u iskaz, ali nije verbaliziran (ibid.) (*Ovdje nema zraka. → propozicijski sadržaj: Otvori prozor.*). Postoje slučajevi u kojima sugovornik ne shvati preneseno značenje ili cilj koji govornik pokušava postići izrečenom implikaturom (Kordić 1999: 94), pa iz toga razloga govorniku koji nedvosmisleno želi iskazom ostvariti svoj cilj implikatura možda neće biti prvi izbor.

12. DIREKTIVNOST U ADMINISTRATIVNOME FUNKCIONALNOM STILU

Unatoč tome što se obilježja žanrova administrativnoga stila razlikuju, mnogima je zajedničko svojstvo direktivnosti. Tekstovima, odnosno dokumentima koji pripadaju administrativnome stilu propisuje se, naređuje, određuje i utvrđuje (Tošović 2002: 296). Direktivni stil komunikacije pojavljuje se u rješenjima, odlukama, uputstvima itd. te predstavlja „formu jednosmjernog, ireverzibilnog odnosa jer se radi o načinu realizacije volje nadređenih organa, tijela i pojedinaca u odnosu na podređene“ (ibid.). Svrha je, dakle, direktivnih dokumenata utjecati na primatelja određenoga dokumenta te ga potaknuti na određenu radnju.

Jezična sredstva kojima se može izraziti direktivnost jesu vokativnost, interogativnost i imperativnost, no u administrativnome se funkcionalnom stilu najčešće uočava imperativnost, dok upotreba vokativnosti te interogativnosti nije toliko zastupljena.

S obzirom da imperativnost sadrži „komunikacijsku funkciju zahtijevanja“, u svakodnevnoj komunikaciji imperativnost se često ne može iskazati glagolom u imperativnoj formi bez ublaživača jer to ne dozvoljavaju društvene norme (Palašić i Zbašnik 2016: 182-183). Iz toga se razloga imperativnost najčešće izražava sekundarnim sredstvima, čime se „čuva“ sugovornikov *obraz*. Izražavanje imperativnosti u administrativnome funkcionalnom stilu nije iznimka jer „što je veća socijalna distanca među sugovornicima, po pravilu se očekuje veći stepen uljudnosti; što je govornikova moć veća, očekuje se da interakcija bude uljudnija“ (Katnić-Bakaršić 2012: 34). Govoreći o socijalnome odnosu u okviru administrativnoga stila, Minova-Đurkova (2003: 306) napominje da je jedan od sudionika u komunikaciji uvijek određena institucija koja može, ali i ne mora predstavljati državu, dok je odnos između sudionika komunikacije službenoga karaktera u kojemu se ističe dominacija institucije. Slično zaključuje i Katnić-Bakaršić (1999: 31), koja tvrdi da je svrha administrativnih tekstova službena komunikacija „između pojedinaca i ustanova, između ustanova, između država i državnika, pojedinaca i državnih organa“.

Također, sekundarna se sredstva upotrebljavaju jer se administrativni stil najvećim dijelom ostvaruje pismenim putem (Minova-Đurkova 2003: 305; Tošović 2002: 287; Katnić-Bakaršić 1999: 33), kojim se govornik ne mora nužno direktno obraćati sugovorniku te se samim time ilokucijska snaga ne može ublažiti paralingvističkim sredstvima (Karlić i Klarić 2015: 332). U skladu s time, Minova-Đurkova (2003: 213) napominje da se u administrativnome stilu često ne zna tko je autor određenoga teksta, on ostaje anonimn, a potpis službene osobe ili rukovoditelja služi za verifikaciju dokumenta.

Katnić-Bakaršić u knjizi *Između diskursa moći i moći diskursa* (2012) iz pragmatičke perspektive raspravlja o iskazivanju moći pozivajući se na Van Dijkovu (1989) klasifikaciju, prema kojoj se diskursni žanrovi dijele s obzirom na način realizacije njihove moći. Od interesa su za ovaj rad žanrovi koji imaju direktivnu pragmatičku funkciju (prijetnje, zakoni, naredbe, uputstva, pravila itd.), a koji svoju moć često realiziraju pravnim ili institucionalnim sankcijama (Van Dijk, prema Katnić-Bakaršić 2012: 48). Ivanetić (1995: 11) napominje da sankcije proizlaze iz kršenja društvenih normi koje reguliraju sveukupno čovjekovo djelovanje. Društvene su norme naučene te svaki sudionik komunikacije ima određena očekivanja od ponašanja drugih (ibid.). Ukoliko se norme prekrše, pojedinac može biti sankcioniran individualno, odnosno neformalno (govornim činovima neodobravanja [*Nisi to smjela učiniti.*]) ili formalno (uz pomoć institucija) (ibid.).

U narednome ćemo se poglavlju baviti pismenim opomenama za neplaćeno dugovanje te na primjerima istražiti na koji se način u njima realizira direktivnost te kakvu funkciju ima prijetnja sankcijama.

13. ANALIZA DIREKTIVNOSTI U PISMENIM OPOMENAMA ZA NEPLAĆENO DUGOVANJE

Za potrebe ovoga rada provedena je analiza reprezentativnih primjera pismenih opomena za neplaćeno dugovanje na hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku koje pripadaju administrativnome funkcionalnom stilu. Analiza je provedena na 15 primjera opomena, odnosno sadrži po pet primjera iz svakoga jezika. Primjeri su to opomena javnih ustanova (*Primjeri 1 i 10*), javnih poduzeća (*Primjeri 2, 9, 11, 12, 13, 14 i 15*), teleoperatera (*Primjeri 3 i 7*), općine (*Primjer 8*), ministarstva (*Primjer 5*), suda (*Primjer 6*) te banke (*Primjer 4*). Bez obzira na vrstu pošiljatelja opomene, njezin se propozicijski sadržaj ne mijenja, a svaka opomena ima gotovo istu formu uz eventualni drukčiji poredak sastavnica.

Pismena je opomena vrsta pismene obavijesti odnosno upozorenja kojom pošiljatelj obavještava primatelja o njegovu dospelom, a neplaćenom dugovanju te ga potiče da podmiri svoje dugovanje u određenome roku od primitka opomene. Gledano iz pragmatičke perspektive, pismene su opomene direktivni govorni činovi čiji propozicijski sadržaj u pravilu glasi „plati korišten proizvod ili uslugu“ te je njihova svrha potraživanje plaćanja. Poticanje se, u slučaju pismenih opomena, najčešće ostvaruje i implicitnom prijetnjom sudskim postupkom ili drugom vrstom sankcija koja povećava osjećaj dužnosti (vidljivo u svim primjerima, osim u *Primjeru 4*). Cilj je takve prijetnje upozorenje primatelja opomene na moguće posljedice, odnosno sankcije ukoliko ne podmiri svoj dug. Sudski su postupci dugotrajni i skupi, stoga je u primateljevu interesu postupiti kooperativno. U većini se primjera troškovi i „neugodnosti“ za primatelja dodatno naglašavaju u posebnome odjeljku, dok je u *Primjeru 14* posebno naglašen i iznos sudskih troškova te se primatelju nameće odgovornost ne samo za vlastite troškove nego i za troškove pošiljatelja. Takve implicitne prijetnje svakako imaju direktivnu funkciju jer njihove moguće posljedice motiviraju primatelja da postupi u skladu s onim što se od njega traži.

Elementi pismene opomene za neplaćeno dugovanje podaci su o pošiljatelju i primatelju, iznos potraživanja te vrsta, odnosno opis proizvoda/usluge za koji se traži naplata potraživanja. Također, opomene najčešće sadrže i informacije o prekoračenju propisanoga datuma plaćanja, načinu plaćanja te eventualnim sankcijama (najčešće sudskim putem) u slučaju ponovnoga nepodmirenja dugovanja. Opomena često sadrži i ispriku primatelju opomene ukoliko je u međuvremenu podmirio dugovanje. Isprikom se pošiljatelj opomene osigurava od moguće „povrede“ sugovornikova, odnosno primateljeva *obraza* jer pošiljatelj ne može sa sigurnošću tvrditi da primatelj u međuvremenu nije izvršio svoju obavezu plaćanja. Naposljetku, u svrhu

službenosti i vjerodostojnosti, svaka pismena opomena za neplaćeno dugovanje sadrži datum, potpis i pečat pošiljatelja opomene.

Imajući u vidu teoriju uljudnosti, opomene se svrstavaju u govorne činove koji prijete *negativnome obrazu* (Brown i Levinson 1994: 65-66) te se iz toga razloga u analizi opomena može očekivati upotreba sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti.

S obzirom na to da je direktivnost primarno područje interesa ovoga rada, u analizi se ne obrađuju svi elementi opomena, nego samo primjeri iskaza u kojima se može uočiti direktivnost te se promatra na koji se način ona ostvaruje.

Primjeri pismenih opomena na hrvatskome jeziku

Primjer 1

(1a) Stoga **Vas pozivamo da podmirite** navedeno dugovanje u roku od 15 dana od dana primitka ove opomene.

(1b) U suprotnom Vaša polica broj [...] neće biti produljena na novo osigurateljno razdoblje od godine dana, a Zavod će biti prisiljen svoja potraživanja glede predmetnog dugovanja, odnosno naknade štete prema Članku 16. stavku 1. točki 1. Općih uvjeta prisilno naplatiti sudskim putem, odnosno putem javnih bilježnika.

(1c) Ako predmetno dugovanje ne postoji i posjedujete uplatnice, odnosno mjerodavne dokaze o plaćenim obrocima premije **molimo da se**, uz predočenje potonjih, osobno **javite** mjerodavnom područnom uredu.

U Primjeru 1 nalaze se tri direktivna iskaza: (1a) zahtjev popraćen (1b) prijetnjom te (1c) molba. Zahtjev (1a) u prvome odlomku navedenoga primjera iskazan je konstativnim iskazom koji se sastoji od performativnoga glagola *pozivati* u prvome licu množine te dopune u formi glagola *podmiriti* u drugome licu množine. Direktivnost/imperativnost je, dakle, iskazana sekundarnim sredstvom, čime je ublažena ilokucijska snaga iskaza (zahtjev→poziv). Propozicijski sadržaj iskaza je jednim dijelom implicitan (govorni čin se performativnim glagolom imenuje kao poziv), dok je očekivana radnja od strane recipijenta imenovana eksplicitno.

U drugome odlomku Primjera 1 prisutna je implicitna prijetnja (1b). Njezin prvi dio iskazan je implicitnim zahtjevom (1a), a drugi pošiljateljevom budućom, za recipijenta neželjenom radnjom. Ilokucijska snaga iskaza dodatno je ublažena pasivnom konstrukcijom (*Zavod će biti prisiljen*) u kojoj se izvršitelj sankcija prikazuje kao trpitelj umjesto kao aktivni vršitelj radnje.

U trećemu odlomku Primjera 1 prisutna je molba (1c). Direktivnost iskaza je implicitna budući da je govorni čin iskazan u formi konstativa koji se sastoji od performativnoga glagola *moliti* u

prvome licu množine te dopune u formi glagola *javiti se* u drugome licu množine. Propozicijski sadržaj govornoga čina u potpunosti je eksplicitan, a značenje performativnoga glagola odgovara njegovoj vrsti.

Primjer 2

(2a) **Pozivamo Vas da** u roku od 8 dana od primitka ove opomene **uplatite** dužni iznos na žiro-račun [ime javnoga poduzeća].

(2b) Ukoliko dug ne podmirite u ostavljenom roku, pokrenut ćemo postupak ovrhe komunalne naknade i naknade za uređenje voda sukladno članku [...].

U Primjeru 2 nalazi se (2a) zahtjev popraćen (2b) prijetnjom jednako kao u Primjeru 1a i 1b, s time da je pošiljatelj poruke iskazan kao aktivni vršitelj buduće radnje, pa je ilokucijska snaga prijetnje jača.

Primjer 3

(3a) **Molimo Vas da podmirite** račun odmah nakon primitka ove opomene koristeći se priloženim *Nalogom za plaćanje*.

(3b) Ako ne zaprimimo Vašu uplatu po ovoj opomeni, Vaš korisnički broj može biti privremeno isključen. [...] Ako Vašu uplatu ne primimo ni nakon proteka 30 dana od privremenog isključenja, Vaša pretplatnička prava bit će ograničena, a za ponovno uključenje Vaše SIM kartice i/ili [ime teleoperatera] online korisničkog računa teretit ćemo Vas prema cjeniku koji je na snazi.

(3c) U slučaju da je do zakašnjenja uplate došlo zbog opravdanih razloga, **molimo Vas da nazovete** našu *Službu za korisnike* na broj [...]. [...] Obavješćujemo Vas kako je nakon uplate potrebno nekoliko radnih dana da bi se ona proknjižila.

(3d) Ako ste račun u međuvremenu platili, **molimo Vas da zanemarite** ovu opomenu.

U Primjeru 3 nalazi se (3a) zahtjev izražen u obliku molbe, tj. direktivnost iskaza izražena je na implicitan način jer je govorni čin iskazan u formi konstativa, koji se sastoji od performativnoga glagola *moliti* u prvome licu množine te dopune u obliku glagola *podmiriti* u drugome licu množine. Upotrebom performativnoga glagola *moliti* ilokucijska snaga iskaza je ublažena (zahtjev→molba), dok je očekivana radnja od strane recipijenta izražena eksplicitno.

Prvi dio (3b) prijetnje izražen je implicitnim zahtjevom (3a), dok je drugi dio izražen gradacijskim navođenjem posljedica (od najblaže do najteže). Blaže posljedice izražene su pasivnim konstrukcijama (*broj može biti privremeno isključen; pretplatnička prava bit će ograničena*), dok je ilokucijska snaga prijetnje najtežom posljedicom jača jer je pošiljatelj

poruke iskazan kao aktivni vršitelj buduće radnje (*za ponovno uključenje Vaše SIM kartice [...] teretit ćemo Vas*).

U trećemu i četvrtome odlomku Primjera 3 prisutne su dvije molbe (3c, 3d). Direktivnost obaju iskaza implicitna je jer su govorni činovi iskazani u formi konstativa koji se sastoje od performativnoga glagola *moliti* u prvome licu množine i dopune u obliku glagola *nazvati* i *zanemariti* u drugome licu množine. Kao i u Primjeru 1c, propozicijski sadržaj govornih činova je eksplicitan, a značenje performativnoga glagola odgovara njegovoj vrsti.

Primjer 4

(4a) Obzirom da do dana slanja ove Obavijesti niste podmirili dugovanje prema [ime banke], a koje iznosi [...], **ljubazno Vas molimo da** odmah **izvršite** uplatu u navedenom iznosu na račun [ime banke] broj [...] s pozivom na broj [...].

(4b) **Pozivamo Vas da se** svakako **javite** u najbližu poslovnicu [ime banke], radi prezentacije mogućih opcija koje su Vam na raspolaganju, a koje će Vas približiti rješenju Vaših obveza.

(4c) Kako bismo pravovremeno identificirali Vašu uplatu, **molimo Vas da** potvrdu o uplati **dostavite** putem e-mail adrese ili putem fax-a navedenih niže.

(4d) Ukoliko ste u međuvremenu podmirili dugovanje **možete zanemariti** ovu Obavijest.

U Primjeru 4 nalazi se (4a) zahtjev izražen u obliku molbe kao u Primjeru 3a, s time da je ilokucijska snaga iskaza dodatno ublažena sredstvom za povećanje uljudnosti (Piper et al. 2005: 1032), odnosno prilogom *ljubazno*. Zahtjev (4b) je izražen konstativnim iskazom koji se sastoji od performativnoga glagola *pozivati* kao i u Primjerima 1 i 2. Molba (4c) je iskazana na isti način kao i u dosadašnjim Primjerima (1c, 3c, 3d).

U četvrtome odlomku Primjera 4 prisutan je konstativni iskaz kojim se izražava dopuštanje (4d), a sastoji se od modalnoga glagola *moći* u drugome licu množine i dopune u obliku glagola *zanemariti* u infinitivu. Direktivnost/imperativnost je iskazana sekundarnim sredstvom, odnosno modalnim glagolom *moći* čija je funkcija ublažavanje ilokucijske snage iskaza, a očekivana radnja od strane recipijenta iskazana je implicitno.

Primjer 4 specifičan je u odnosu na druge primjere po tome što jedini ne sadrži prijetnju.

Primjer 5

(5a) Ako do [datum] predmetno dugovanje ne bude podmireno na način da se obavi uplata prema dolje navedenim podacima za plaćanje, pokrenut ćemo ovršni postupak koji će obvezniku plaćanja prouzročiti dodatne troškove i neugodnosti.

(5b) Obzirom da niste platili gore navedenu naknadu, postoji mogućnost da niste platili naknadu/e za upotrebu pomorskog dobra u iznosu od [...]. Provjeru uplate naknade za upotrebu pomorskog dobra **možete obaviti** isključivo u županiji na čijem je području pomorski objekt upisan.

(5c) Ako ste platili gore naznačenu naknadu i usprkos tome dobili ovu opomenu pred ovrhu, **molimo Vas da** nam na e-mail [...] ili na gore naznačenu adresu Ministarstva **dostavite** dokaz o uplati s naznakom o kojem je plovnom objektu riječ.

U prvome odlomku Primjera 5 nalazi se prijetnja (5a) koja se sastoji od implicitnoga zahtjeva (*Ako do [...] dugovanje ne bude podmireno*) i buduće neželjene radnje za recipijenta, dok je ilokucijska snaga prijetnje jaka jer je pošiljatelj poruke iskazan kao aktivni vršitelj buduće radnje.

U drugome odlomku Primjera 5 nalazi se uputa (5b) koja je iskazana u formi konstativnoga iskaza koji se sastoji od modalnoga glagola slabije ilokucijske snage *moći* u drugome licu množine uz dodatak glagola *obaviti* u infinitivu. Kao u Primjeru 4d, radnja koju bi recipijent trebao izvršiti iskazana je implicitno.

Treći odlomak Primjera 5 predstavlja molbu (5c). Kao u dosadašnjim Primjerima (1c, 3c, 3d, 4c) iskazana je performativnim glagolom *moliti* u prvome licu množine i dopunom u formi glagola *dostaviti* u drugome licu množine, stoga je propozicijski sadržaj govornoga čina eksplicitan.

Primjeri pismenih opomena na makedonskome jeziku

Primjer 6

(6a) Ве опоменуваме дека **сте должни** согласно чл. [...] од Законот за извршување на санкциите, **да ја платите** глобата во износ од [...] денари, на која сте осудени со правосилна пресуда на Основен суд [...] [broj predmeta] од [datum], во рок од 10 дена од денот на приемот на опомената.

(6b) Доколку во определениот рок не ја платите глобата, ќе се пристапи кон присилна наплата согласно чл. [...] од Законот за извршување.

(6c) Уплатата **треба да ја извршите** на: [podaci za uplatu].

Zahtjev (6a) u Primjeru 6 iznesen je u obliku opomene, na što ukazuje upotreba performativnoga glagola *opominjati* (*опоменува*) u prvome licu množine uz dopunu imenskim predikatom *biti dužan* u drugome licu množine (*сте должни*) te glagolom *platiti* (*плати*) u drugome licu množine. Iako je iskaz ostvaren sekundarnim sredstvima, njegova ilokucijska snaga je jača u odnosu na zahtjev iznesen u obliku molbe, jer glagol *opominjati* ima jaču ilokucijsku snagu od glagola *moliti*.

Implicitna prijetnja (6b) iskazana je povratnom pasivnom konstrukcijom u budućem vremenu, čime se pošiljalac poruke prikazuje kao trpitelj radnje te samim time ilokucijska snaga prijetnje slabi.

Zahtjev (6c) je iznesen u obliku konstativnoga iskaza koji se sastoji od modalnoga glagola *trebati* (*треба*) u trećemu licu jednine te konstrukcije *da*+prezent glagola *izvršiti* (*изврши*) u drugome licu množine. Dakle, direktivnost/imperativnost je iskazana kombinacijom sekundarnih sredstava, a modalni glagol *trebati* srednjega je intenziteta na ljestvici jačine modalnih glagola (Kusevska 2015: 67). Shodno tome ilokucijska snaga iskaza je ublažena.

Primjer 7

(7a) Почитувани, со цел да избегнете постапка за присилно извршување, **Ви нудиме можност за подмирување** на Вашиот долг, во износ од [...], кон [ime teleoperatera] за користење на јавни комуникациски услуги, во рок од 8 дена од издавањето на оваа опомена без дополнителни трошоци и казнени камати.

(7b) Долгот **можете да го платите** во продажните места [ime teleoperatera] или пак на следната жиро-сметка [...].

(7c) Доколку не го подмирите долгот во наведениот рок, ќе бидеме принудени да донесеме *Предлог за донесување на решение* со кое се дозволува присилно извршување, што дополнително ќе ги зголеми Вашите трошоци, бидејќи покрај задолжителната казнена камата ќе бидете задолжени да ги платите и сите дополнителни административни трошоци за спроведување на постапката од страна на овластен нотар и извршител.

U Primjeru 7 tri su direktivna iskaza. Dva zahtjeva (7a, 7b) te prijetnja (7c) koja se nadovezuje na neispunjenje zahtjeva (7a).

Prvi zahtjev (7a) iznesen je u obliku konstativnoga iskaza uz upotrebu konstrukcije s performativnim glagolom *nuditi* u prvome licu množine (*Ви нудиме можност за подмирување*; hr. *nudimo Vam mogućnost podmirenja*), čime se propozicijski sadržaj na implicitan način prikazuje kao ponuda. Recipijentova očekivana radnja također je iskazana implicitno, pa se samim time dodatno ublažava ilokucijska snaga direktivnoga iskaza.

Drugi zahtjev (7b) iskazan je u obliku konstativnoga iskaza koji se sastoji od modalnoga glagola *moći* (*може*) u drugome licu množine i dopune u obliku glagola *platiti* (*плати*) u drugome licu množine. Upotrebom sekundarnoga sredstva performativnost direktivnoga iskaza potisnuta je na implicitnu razinu, čime je oslabljena ilokucijska snaga iskaza.

Prijetnja (7c) se nadovezuje na neispunjenje zahtjeva (7a) te je pošiljatelj opomene prikazan kao trpitelj budući da je radnja iskazana pasivnom konstrukcijom (*ќе бидеме принудени*, hr. *bit ćemo prisiljeni*). Detaljan opis budućih neželjenih posljedica u slučaju neispunjenja zahtjeva (7a) pospješuje osjećaj dužnosti koji se želi postići kod recipijenta.

Primjer 8

(8a) Доколку не пристапите кон подмирување на обврските за договорна казна преземена во договорот за отуѓување на градежно земјиште сопственост на РМ, Општина [ime opštine] ќе побара наплата на договорената казна што претставува и основ за еднострано раскинување на договорот.

(8b) Обврската **да ја подмирите** во рок од 7 дена од добивањето на опомената во спротивно ќе пристапиме кон примена на законски мерки.

(8c) Средставата **да ги уплатите** на: [podaci za uplatu].

Primjer 8 sadrži (8a) prijetnju te (8b, 8c) dva zahtjeva. Prijetnja se odnosi na zahtjev (8b) i iskazana je aktivom, čime je pošiljatelj opomene ujedno i vršitelj radnje. Samim time, njezina je ilokucijska snaga jača u odnosu na prijetnje izrečene pasivnim konstrukcijama.

Zahtjevi (8b, 8c) u ovome su slučaju iskazani konstrukcijom *da*+prezent glagola *podmiriti* (*подмиру*) i *uplatiti* (*уплати*) u drugome licu množine. Direktivnost/imperativnost je, dakle, ostvarena sekundarnim sredstvom, čime je ublažena ilokucijska snaga iskaza. S obzirom na to da je korištena konstrukcija *da*+prezent, iskaz se interpretira kao molba (Kramer 1986: 40-41).

Primjer 9

(9a) **Се известуваат** сите правни и физички лица кои имаат долг спрема ЈП [ime javnoga poduzeća] по основ на такса за гробарина, фактури за гробни места или услуги **да извршат** нивно подмирување во најбрз рок или најдоцна до [datum] (9b) бидејќи во спротивно ќе бидат покренати соодветни постапки пред надлежните органи, а должниците ќе бидат оптоварени со дополнителни трошоци кои произлегуваат од постапките.

Zahtjev (9a) u Primjeru 9 iskazan je performativnim glagolom *obavještavati* (*известува*) u trećemu licu množine jer se odnosi na više recipijenata (*сите правни и физички лица кои имаат долг*, hr. *sve pravne i fizičke osobe koje imaju dug*) uz dodatak glagola *izvršiti* (*изврши*) u trećem licu množine. Zahtjev je, dakle, iznesen u obliku konstativnoga iskaza, a upotreba performativnoga glagola *obavještavati* indicira da bi se iskaz trebao tumačiti kao obavijest, čime je i ublažena njegova ilokucijska snaga.

Zahtjev (9a) popraćen je implicitnom prijetnjom (9b) koja je iskazana pasivnom konstrukcijom. Agens je, dakle, prikazan kao trpitelj radnje, pa je ilokucijska snaga iskaza slabija.

Primjer 10

(10a) Почитувани, во период од [...] имате користено здравствени услуги во [ime bolnice], по што имате неподмирен долг во износ од [...] денари согласно фактура бр. [...]. Од таа причина **Ве молиме** во рок 5 дена **да измирите** подмирување на долгот кон болницата (10b) во спротивно ќе ја продолжиме постапката пред надлежен орган.

U Primjeru 10 prisutna su dva direktivna iskaza, odnosno zahtjev (10a) popraćen prijetnjom (10b).

Zahtjev (10a) je iznesen u obliku konstativnoga iskaza koji se sastoji od performativnoga glagola *moliti* (моли) u prvome licu množine i dopune u formi glagola *izmiriti* (измири) u drugome licu množine. Propozicijski sadržaj je jednim dijelom implicitan (jer je upotrebom performativnoga glagola *moliti* zahtjev iznesen u obliku molbe), dok je željena recipijentova radnja izrečena na eksplicitan način.

Agens je u prijetnji (10b) iskazan aktivnom konstrukcijom, čime je i ilokucijska snaga implicitne prijetnje jača.

Primjeri pismenih opomena na srpskome jeziku

Primjer 11

(11a) Укупан износ из претходне тачке **дужни сте да** у року од 8 дана по пријему ове опомене **платите** путем приложене уплатнице у најближој пошти, банци или на благајни Корисничког сервиса [ime javnoga poduzeća].

(11b) Упозоравамо Вас да због неплаћања по овој опомени може бити покренут поступак принудне наплате преко овлашћених извршитеља, а трошкови поступка могу вишеструко премашити износ ове опомене.

Zahtjev (11a) u Primjeru 11 iskazan je u obliku konstativnoga iskaza uz upotrebu imenskoga predikata *biti dužan* u drugome licu množine uz dopunu glagolom *platiti* u drugome licu množine. Imenskim se predikatom *biti dužan* izražava obaveza (Knežević i Brdar 2011: 119; Hansen 2007: 34), no radi se o sekundarnome sredstvu izražavanja direktivnosti/imperativnosti pa je samim time ublažena ilokucijska snaga iskaza, a svojstvo je performativnosti potisnuto na implicitnu razinu.

Prijetnja (11b) je ostvarena implicitno na način da se, za razliku od slučajeva kada je izvršitelj sankcija prikazan kao trpitelj ili aktivni vršitelj radnje, izvršitelj sankcija u ovome primjeru uopće ne spominje. Također, upotrebom performativnoga glagola *upozoravati*, propozicijski je

sadržaj iznesen u obliku upozorenja koje ima slabiju ilokucijsku snagu na ljestvici direktiva (usp. Karlić i Klarić 2015: 330).

Primjer 12

(12a) **Позивате се да** у року од 8 (осам) дана од дана пријема ове Опомене **уплатите** наведени дуг у целости, према инструкцијама које се налазе на уплатници у доњем делу ове Опомене.

(12b) Уколико не поступите по инструкцијама из Опомене и не измиристе дуговање, биће покренут поступак принудне наплате пред јавним извршитељем.

Zahtjev (12a) u Primjeru 12 ostvaren je povratnom pasivnom konstrukcijom koja se sastoji od performativnoga glagola *pozivati*. Specifičnost zahtjeva iznesenoga na ovaj način, u odnosu na zahtjeve iskazane konstrukcijama s performativnim glagolima u aktivu, jest činjenica da je spominjanje pošiljatelja opomene u potpunosti potisnuto na implicitnu razinu. Ilokucijska snaga iskaza je ublažena, a propozicijski sadržaj iznesen je u obliku poziva.

Implicitna prijetnja (12b) se, kao i u ostalim primjerima, nadovezuje na neispunjenje zahtjeva (12a), a iskazana je pasivnom konstrukcijom, čime se izbjegava imenovanje vršitelja sankcija te se ublažava ilokucijska snaga direktivnoga iskaza.

Primjer 13

(13a) Ovim putem **Vas pozivamo da** u roku od 8 (osam) dana od prijema ovog obaveštenja **izmirite** Vaše neizmirene i dospele obaveze u celosti uplatom na tekući račun br. [...], (13b) jer će u suprotnom JKP [ime javnoga poduzeća], shodno zakonskim odredbama, biti prinuđeno da nadležnom subjektu podnese *PREDLOG ZA IZVRŠENJE NA OSNOVU VERODOSTOJNE ISPRAVE* radi prinudnog namirenja novčanog potraživanja nastalog iz komunalnih usluga. Dužni smo da Vas obavestimo da postupanjem po ovoj opomeni izbegavate dodatne troškove izvršnog postupka.

U Primjeru 13 prisutna su dva direktivna iskaza: (13a) zahtjev te (13b) prijetnja koja se odnosi na neispunjenje zahtjeva (13a).

Zahtjev (13a) je ostvaren u obliku konstativnoga iskaza koji se sastoji od performativnoga glagola *pozivati* u prvome licu množine i dopune u obliku glagola *izmiriti* u drugome licu množine. Direktivnost/imperativnost iskazana je implicitno, upotrebom sekundarnoga sredstva. Zahtjev je, dakle, iskazan kao poziv, čime je ublažena ilokucijska snaga iskaza.

Izvršitelj sankcija je u ovoj implicitnoj prijetnji (13b) iskazan pasivnom konstrukcijom (*JKP će biti prinuđeno*) kojom se prikazuje kao trpitelj, a ne aktivni izvršitelj radnje.

Primjer 14

(14a) **Molimo Vas da** do [datum], **izmirite** Vaše dospele obaveze po neplaćenim računima za iznošenje smeća, a koje sa danom [datum] ukupno iznose [iznos] dinara.

(14b) Ukoliko navedeni dug ne izmirite u datom roku, bićemo prinuđeni da protiv Vas, putem suda, pokrenemo postupak prinudne naplate i izložimo Vas dodatnim sudskim troškovima koji po zvaničnoj sudskoj tarifi minimalno iznose [iznos] dinara. Nadamo se da ćete u ostavljenom roku Vaše celokupno dugovanje isplatiti i da ni sebe a ni nas nećete izlagati nepotrebnim troškovima i izdacima.

(14c) Ukupan iznos duga **uplatite** na tekući račun [broj računa].

U Primjeru 14 prisutna su tri direktivna iskaza: (14a) zahtjev popraćen (14b) prijetnjom te (14c) uputa.

Zahtjev (14a) je iznesen u obliku konstativnoga iskaza koji se sastoji od performativnoga glagola *moliti* u prvome licu množine i dopune u obliku glagola *izmiriti* u drugome licu množine. Propozicijski sadržaj govornoga čina je uz upotrebu performativnoga glagola *moliti* ostvaren kao molba.

Implicitna prijetnja (14b) je, kao i u Primjeru 13b, iskazana pasivnom konstrukcijom čijom upotrebom slabi ilokucijska snaga direktivnoga iskaza.

U trećem odlomku Primjera 14 prisutna je uputa (14c) koja je iskazana primarnim sredstvom izražavanja direktivnosti/imperativnosti, odnosno glagolom *uplatiti* u imperativu drugoga lica množine. Performativnost iskaza ostvarena je na eksplicitan način, no s obzirom da se radi o uputi koja na ljestvici direktiva nema jaku ilokucijsku snagu (usp. Karlić i Klarić 2015: 330), njezinu direktnost nije nužno ublažiti.

Primjer 15

(15a) **Позивамо Вас да** у року од 15 дана, а најкасније до [datum] **измири́те** своје обавезе по основу преузете и утрошене електричне енергије.

(15b) Уколико не испоштујете задати рок, бићемо принуђени да Вас тужимо надлежном суду и принудним путем остваримо наплату потраживања.

(15c) **Молимо Вас да избегнете** непријатне последице и непотребне трошкове због утужења за Ваш дуг.

Primjer 15 sastoji se od tri direktivna iskaza: (15a) zahtjeva popraćenoga (15b) prijetnjom te (15c) molbe.

Zahtjev (15a) je ostvaren u obliku konstativnoga iskaza koji se sastoji od performativnoga glagola *pozivati* u prvome licu množine i dopune u formi glagola *izmiriti* u drugome licu množine. Direktivnost/imperativnost je, dakle, ostvarena sekundarnim sredstvom čime je ublažena ilokucijska snaga govornoga čina (zahtjev→poziv). Željena radnja od strane recipijenta ostvarena je eksplicitno.

Prijetnja (15b) je iskazana na implicitan način, upotrebom pasivne konstrukcije.

Direktivnost je u molbi (15c) ostvarena na implicitan način, u obliku konstativnoga iskaza uz upotrebu performativnoga glagola *moliti* u prvome licu množine i dopune u glagola *izbjeći* (*uzbeću*) u drugome licu množine, dok je propozicijski sadržaj iskaza u potpunosti iskazan eksplicitno.

Rasprava

S obzirom da pismena opomena ima formalni karakter, može se uočiti da je u svim analiziranim opomenama zastupljen model obraćanja na Vi, koji signalizira socijalnu neravnopravnost i distancu između pošiljatelja i primatelja opomene. U skladu s time, primjenjuju se strategije *očuvanja obraza*. Drugim riječima, imperativnost se ne iskazuje primarnim sredstvima izražavanja imperativnosti, odnosno direktnim imperativima. Rezultati provedene analize pokazuju da se direktivna funkcija izražava sekundarnim imperativnim iskazima, odnosno implicitnim načinom izražavanja. Izuzetkom se smatra imperativnost izražena eksplicitnim putem (tablica 1) koja se može uočiti u iskazu koji ima funkciju upute o plaćanju. To je ujedno i jedini primjer takvoga načina iskazivanja imperativnosti koji se mogao uočiti u ovoj analizi. Upute po Condoravdijevoj i Lauerovoj (2012: 38) klasifikaciji ulaze u kategoriju direktiva koji su iskazani primarnim sredstvima izražavanja imperativnosti, no imaju slabiju ilokucijsku snagu od zapovijedi, zahtjeva, naredbi itd. (Karlić i Klarić 2015: 330). S obzirom na to da imaju slabiju ilokucijsku snagu, upute o plaćanju koje imaju funkciju upućivanja korisnika određene usluge u pravilno izvršavanje postupka plaćanja, mogu biti iskazane glagolima u imperativnoj formi zbog jasnoće propozicijskoga sadržaja, a da pritom ne ugrožavaju *obraz* sugovornika. Iako mogu biti izražene i sekundarnim sredstvima izražavanja imperativnosti, u pravilu neće biti iskazane implikaturom jer bi moglo doći do pogrešnoga tumačenja iskaza, što nipošto nije u interesu pošiljatelja opomene.

Tablica 1. Prikaz eksplicitnoga načina izražavanja imperativnosti

EksPLICITNI NAČIN IZRAŽAVANJA imperativnosti	Primarno sredstvo izražavanja imperativnosti: glagol u imperativnoj formi
Primarni imperativni izraz bez dodatnih verbalnih indikatora ilokucijske snage	Ukupan iznosa duga uplatite na tekući račun. (Primjer 14)

Među eksplicitne načine izražavanja imperativnosti, kao što je već rečeno, ubrajaju se i primarni imperativni izrazi s dodatnim verbalnim indikatorima ilokucijske snage čija je funkcija ublažiti direktnost imperativnih izraza. U ovoj analizi nisu detektirani takvi izrazi.

Rezultati analize upućuju na činjenicu da se imperativnost u opomenama najčešće izražava implicitnim putem. S obzirom na socijalnu distanciranost između pošiljatelja i primatelja opomene, najprimjereniji je oblik komunikacije onaj u kojem se koriste sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti jer se njihovom upotrebom najbolje „čuva“ obraz primatelja opomene. Upotrebom eksplicitno izraženih imperativa (osim u svrhu izražavanja upute) mogla bi se dogoditi negativna reakcija primatelja, odnosno primatelj bi mogao postupiti nekooperativno te pošiljatelj samim time ne bi postigao željeni cilj. Analiza opomena pokazuje da se imperativnost najčešće iskazuje sekundarnim sredstvima (tablica 2), dok upotreba implikatura nije uočena. Mogući razlog tomu je što implikature mogu izazvati dvosmislenost izraza koja u dokumentima ove vrste nije poželjna.

Tablica 2. Prikaz sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti

Sekundarni imperativni izrazi	
Konstrukcije s performativnim glagolima	- pozivamo Vas da podmirite (Primjer 1) da uplatite (Primjer 2) da se javite (Primjer 4) da izmirite (Primjer 13 i 15) - molimo Vas da se javite (Primjer 1) da podmirite (Primjer 3) da nazovete (Primjer 3) da zanemarite (Primjer 3) da dostavite (Primjer 4 i 5) da izmirite (Primjer 14) - молимо Вас да избегнете (Primjer 15)

Konstrukcije s performativnim glagolima uz dodatak sredstva za povećanje uljudnosti	- <i>Ве молиме</i> да измирите (Primjer 10) - <i>Ви нудиме</i> можност за подмирување (Primjer 7) - <i>се известуваат</i> сите да извршат (Primjer 9) - <i>љубазно</i> <i>Vas molimo</i> da izvršite (Primjer 4)
Modalni glagoli	- <i>можете</i> занемарити (Primjer 4) <i>obaviti</i> (Primjer 5) - <i>треба</i> да извршите (Primjer 6) - <i>можете</i> да платите (Primjer 7)
Pasiv	- <i>позивате се</i> да уплатите (Primjer 12)
Konstrukcija <i>da</i> +prezent	- <i>обврската да ја подмирите</i> (Primjer 8) - <i>средставата да ги уплатите</i> (Primjer 8)
Imenski predikat s dopunom	- <i>должни сте</i> да ја платите глобата (Primjer 6) - <i>дужни сте</i> да платите (Primjer 11)

Implicitno iskazana imperativnost zadržava svojstvo direktivnosti, no gubi na ilokucijskoj snazi jer se svojstvo performativnosti seli na implicitnu razinu pretvarajući pritom direktivni u konstativni iskaz (Karlić i Klarić 2015: 335). „Takvim pomakom govorni čin gubi na izravnosti“ (ibid.).

U iskazima u kojima je imperativnost izražena konstrukcijama s performativnim glagolima performativni glagoli ukazuju na ilokucijsku snagu iskaza, koja je slabija u odnosu na imperativne iskaze izražene primarnim sredstvima. Glagol *pozivati* ublažava snagu direktivnoga iskaza te zahtjev prividno pretvara u poziv; glagol *moliti* iskaz transformira u molbu; glagol *nuditi* ukazuje na ponudu, dok glagol *obavještavati* (*извештава*) daje dojam da se radi o obavijesti. Performativni glagoli mogu biti popraćeni „sredstvom za povećanje učtivosti“ (Piper et al. 2005: 1032), primjerice prilogom *ljubazno*, čija je funkcija dodatno ublažavanje ilokucijske snage iskaza, naglašava se da se radi o ljubaznoj molbi. Propozicijski sadržaj iskaza ostaje isti kao i kod iskaza izraženih primarnim sredstvima, ali je ostvaren na primjeren način koji umanjuje prijetnju primateljevu *obrazu*, odnosno izražen je implicitno.

Kusevska (2015: 62) zaključuje da modalni glagoli govorniku omogućuju ublažavanje ilokucijske snage iskaza te izbjegavanje neželjenih posljedica. Međutim, nemaju svi modalni glagoli isti stupanj intenziteta. Najjače je ilokucijske snage modalni glagol *morati* (мора), dok je srednjega intenziteta na ljestvici glagol *trebati* (треба), koji za razliku od glagola *morati* „dozvoljava“ da se radnja ne ispuni (ibid. 67). Najslabiju ilokucijsku snagu ima modalni glagol *moći* (може) (ibid. 66). Značenje glagola *morati* jest obaveza, dok se glagolom *moći* izražava dopuštenje, odnosno dozvola (Batistić 1983: 105). U analiziranim su primjerima najzastupljeniji glagoli *moći* i *trebati* zbog svoje slabije ilokucijske snage, dok upotreba glagola *morati* nije uočena s obzirom na to da taj glagol izražava nametanje obaveze koja bi, uzevši u obzir teoriju uljudnosti, ugrožavala negativni obraz pojedinca sprječavajući ga u djelovanju i slobodi.

Mrazović i Vukadinović (1990:131-134) navode da se pasiv koristi kada se želi istaknuti sama radnja ili ono što je obuhvaćeno radnjom koju označava glagol, a vršitelj radnje (agens) nije poznat ili, štoviše, nije bitan. Konkretno, u ovoj se analizi radi o tzv. se-pasivu za koji autorice (ibid. 135) tvrde da se najčešće pojavljuje u trećemu licu jednine i množine, no navode i primjere za upotrebu se-pasiva u prvome i drugome licu jednine i množine (*Pozivate se [Vi] da prisustvujete sastanku...*). Sličnoga su mišljenja Bužarovska i skupina autora (2019: 16), koji zaključuju da je glavna funkcija se-pasiva izdvajanje agensa od radnje, čime sama aktivnost izrečena glagolom dobiva najveću komunikativnu važnost. Autori (ibid.), dakle, zaključuju da pasiv služi kao „sredstvo za isticanje događaja“. U skladu s time, radnja u Primjeru 12 (*позивате се да уплатите*) je istaknuta te se može tumačiti kao poziv za podmirenje dugova kojim se pazi na vrijednost obraza primatelja opomene.

Govoreći o *da*-konstrukcijama u makedonskome jeziku, Kramer (1986: 40-41) razlikuje tri razine uljudnosti u direktivnim *da*-konstrukcijama, koje diferencira s obzirom na korišteno glagolsko vrijeme (Bužarovska i Mitkovska 2014: 26). Najuljudniji je iskaz u kojemu je korištena konstrukcija *da*+imperfekt (минато определено несвршено време) (*Да ми донесеше чаша млеко*), no iskazi ovoga tipa najčešće se koriste u kolokvijalnome govoru u komunikaciji među bliskim osobama (Tofoska 2015: 141). Upotrebom konstrukcije *da*+prezent izražava se molba, dok se najmanje uljudnim smatra upotreba konstrukcije *da*+perfekt (минато неопределено свршено време) koja ima jaku ilokucijsku snagu te izražava naredbu (*Веднаш да си дошол.*) (Kramer 1986: 40-41). Zvekić-Dušanović (2007: 180-181) zaključuje da konstrukcija *da*+prezent ima vrijednost imperativa, ukoliko se njome nalaže izvršenje određene

akcije te napominje da takav iskaz ima jaku ilokucijsku snagu koja se može ublažiti dodavanjem modalnih glagola *trebati*, pa čak i *morati*.

Direktivni iskaz koji uključuje upotrebu imenskoga predikata *biti dužan* ima značenje obaveze (Knežević i Brdar 2011: 119; Hansen 2007: 34). Hansen (ibid.) ga u tome smislu uspoređuje s modalnim glagolom *morati*, kojim se također izražava obaveza.

Upotrebom sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti, odnosno korištenjem implicitnoga načina izražavanja imperativnosti, ilokucijska snaga iskaza slabi te se zahtjevi, odnosno naredbe pretvaraju u molbu, poziv, obavijest itd. U ovome slučaju pošiljatelji opomena nemaju potrebu iskazivati svoj autoritet upotrebom primarnih sredstava izražavanja imperativnosti jer im – osim što bi se to moglo smatrati neuljudnim – sankcioniranje pravnim putem ili na druge načine omogućava nadređenu poziciju te učvršćuje njihov položaj moći. Primatelji opomena svjesni su mogućih sankcija, pa iz toga razloga zahtjev iznesen u obliku molbe ne doživljavaju kao molbu nego kao zahtjev odnosno zapovijed. Još jedan razlog za upotrebu sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti činjenica je da se opomene ovoga tipa realiziraju u pisanoj formi u kojoj se, kao što smo već napomenuli, ilokucijska snaga iskaza ne može ublažiti paralingvističkim sredstvima (Karlić i Klarić 2015: 332).

Također, može se uočiti da su u slučaju analiziranih opomena prijetnje izražene implicitno, odnosno iskazane su pogodbenim rečenicama jer su prijetnje govorni činovi koji istodobno ugrožavaju i *pozitivni* i *negativni obraz* sugovornika (Brown i Levinson 1994: 67).

Rezultati provedene analize upućuju na činjenicu da se direktivnost u opomenama iskazuje raznim sekundarnim sredstvima, a sve u svrhu očuvanja sugovornikovoga *negativnog obraza*, odnosno (prividnoga) poštivanja njegove slobode i djelovanja. Cilj je upravo takve strategije uljudnosti poticanje sugovornika na kooperativno postupanje u skladu s govornikovim zahtjevima.

14. ZAKLJUČAK

Tema ovoga rada pojava je direktivnosti u administrativnome funkcionalnom stilu hrvatskoga, makedonskoga i srpskoga književnog jezika. Iz konzultirane stručne literature može se zaključiti da je administrativni stil jedan od funkcionalnih stilova navedenih jezika čije su karakteristike sažetost, impersonalnost, karakteristične jezične fraze, ustaljenost izraza kojima se postiže jasnoća izraza i sl.

Značajna je odlika administrativnoga stila direktivnost koja podrazumijeva utjecaj na sugovornika u svrhu poticanja da obavi ili prekine određenu radnju. Direktivnost proizlazi iz direktivne funkcije jezika te je izravno vezana uz govorni čin. Sredstva kojima se može izraziti direktivnost su interogativnost, vokativnost i imperativnost, od kojih je u administrativnome funkcionalnom stilu najzastupljenija imperativnost.

Imperativnost se može iskazati na eksplicitan način, odnosno glagolom u imperativnoj formi. U takvim slučajevima imperativni iskazi imaju najjaču ilokucijsku snagu, pogotovo ako imperativ nije popraćen nekim od ublaživača imperativnosti. Druga mogućnost iskazivanja imperativnosti jest na implicitan način, izborom nekih od sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti kao što su futur prvi, performativni i modalni glagoli, upitni i eliptični iskazi itd.

Imperativnost izražena sekundarnim sredstvima usko je vezana za teoriju uljudnosti, prema kojoj se raznim strategijama pokušava ublažiti snaga direktivnih iskaza kojima se može ugroziti sugovornikov *obraz*, odnosno sugovornikov osjećaj o vlastitoj vrijednosti. Koncept *obraza* u ovoj teoriji ima dva aspekta, pri čemu *pozitivni obraz* predstavlja potrebu za priznanjem i odobravanjem, a *negativni obraz* podrazumijeva želju pojedinca da ga se ne ometa u njegovoj slobodi.

Direktivni govorni činovi prijete *negativnome obrazu* sugovornika te se iz toga razloga glagoli u imperativnoj formi koji, imaju najveću ilokucijsku snagu, najčešće zamjenjuju sekundarnim sredstvima izražavanja imperativnosti. Drugi je razlog činjenica da veća socijalna distanca među sugovornicima iziskuje uljudniju komunikaciju. U obzir treba uzeti i oblik komunikacije jer se, za razliku od usmene, u pisanoj komunikaciji jačina direktivnih iskaza ne može regulirati paralingvističkim sredstvima. Također, govornik na poziciji moći u komunikaciji ne mora upotrebljavati zahtjeve izražene glagolom u imperativnoj formi jer mu prijetnja sankcijama omogućuje da potakne sugovornika na određenu radnju, iako u komunikaciji koristi sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti koja, dakle, ublažuju snagu direktivnih iskaza.

To potvrđuju rezultati provedene analize primjera opomena za neplaćeno dugovanje na hrvatskome, makedonskome i srpskome jeziku. Direktivnost je u analiziranim opomenama najčešće iskazana implicitno, odnosno sekundarnim sredstvima izražavanja imperativnosti. Sredstva koja su utvrđena u analizi performativni su i modalni glagoli, pasiv, konstrukcije *da*+prezent te imenski predikat *biti dužan*. To su, dakle, sredstva kojima se direktivnost dijelom premješta na implicitnu razinu te se performativni iskaz pretvara u oblik konstativnoga iskaza kojim se naizgled ništa ne čini, nego se samo nešto konstatira.

Izbjegavanjem zapovjednoga tona i čuvanjem sugovornikova *obraza* poštuje se (ili se simulira da se poštuje) njegov ugled te njegova sloboda izbora. Korištenjem strategija uljudnosti u komunikaciji potiče ga se na kooperativno ponašanje, što je u suštini i temeljna funkcija direktivnosti.

LITERATURA

- Andrijanić, Lj. (2009). Administrativni stil. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, 3, Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku. 15-22. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=104323 (pristupljeno 11.4.2019.)
- Austin, J.L. (2014). Kako djelovati riječima. Zagreb: Disput
- Badurina, L. (2015). *Jezično raslojavanje: kritički osvrt na pojedina pitanja funkcionalne stilistike*. Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku, Anđa Suvala, Jasna Pandžić (ur.). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje. 45-50. https://bib.irb.hr/datoteka/789231.Nestandardni_hrvatski.pdf (pristupljeno: 10.5.2019.)
- Badurina, L. (2007). *Jezično raslojavanje i tipovi diskursa*. Jezik književnosti i književni ideologemi, Krešimir Bagić (ur.). Zagreb: Zagrebačka slavistička škola. 11-20.
- Badurina, L., Palašić, N. (2018). Odgovori na pitanja o pitanjima. *Slavistična revija*, 66, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 383-397. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/2018-3-1-9> (pristupljeno: 29.8.2019.)
- Batistić, T. (1983). O nekim pitanjima u vezi sa analizom glagola *morati* i *moći*. *Јужнословенски филолог*, 39, Београд: Институт за српскохрватски језик. 99-111. <http://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/5806> (pristupljeno: 22.1.2020.)
- Bennett, J. (1976). *Linguistic Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blagus Bartolec, G. (2017). Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 285-309. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=281430 (pristupljeno: 28.6.2019.)
- Brown, P., Levinson S.C. (1987/1994). *Politeness: some universals in language usage*. New York: Cambridge University Press.
- Bugarski, R. (1989). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.

- Condoravdi, C., Lauer, S. (2012). *Imperatives: meaning and illocutionary force*, Empirical Issues in Syntax and Semantics, 9, Christopher Piñón (ur.). 37-58. http://www.cssp.cnrs.fr/eiss9/eiss9_condoravdi-and-lauer.pdf (pristupljeno: 30.7.2019.)
- Frančić, A., Hudeček, L., Mihaljević, M. (2005). Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Grice, P. (1975). *Logic and conversation*. Syntax and Semantics 3: Speech Acts, Peter Cole, Jerry L. Morgan (ur.). New York: Academic Press. 41-58. <https://lawandlogic.files.wordpress.com/2018/07/grice1975logic-and-conversation.pdf> (pristupljeno: 24.10.2019.)
- Grice, P. (1978). *Further notes on logic and conversation*. Syntax and Semantics 9: Pragmatics, Peter Cole (ur.). New York: Academic Press. 113-128. <https://www.ucl.ac.uk/ls/studypacks/Grice-furtherlogic.pdf> (pristupljeno: 24.10.2019.)
- Grice, P. (1981). *Presupposition and conversational implicature*. Radical pragmatics, Peter Cole (ur.). New York: Academic Press. 183-198.
- Grice, P. (1989). *Studies in the Way of Words*. London: Harvard University Press.
- Hansen, B. (2007). *A morpho-syntactic typology of constructions with modals in Serbian*. Sintaksička istraživanja: dijahrono-sinhroni plan, Lingvističke sveske 6, Jasmina Grković-Mejdžor, Vladislava Ružić, Slobodan Pavlović (ur.). Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku. 31-44. http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/LS_6.pdf#overlay-context=sadrzaj/2006 (pristupljeno: 28.1.2020.)
- Ivanetić, N. (1995). *Govorni činovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Ivić, M. (1978). *Pravci u lingvistici*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jakobson, R. (1960). *Closing Statement: Linguistics and Poetics*. Style in Language, Thomas A. Sebeok (ur.). Cambridge Massachusetts: The M.I.T. Press. 350-377. https://monoskop.org/images/8/84/Jakobson_Roman_1960_Closing_statement_Linguistics_and_Poetics.pdf (pristupljeno: 30.12.2019.)
- Jakobson, R. (2008). *O jeziku*. Zagreb: Disput.

- Josić, Lj. (2010). Književnoumjetnički stil – funkcija standardnoga jezika , jezik sui generis ili »nadstil«?. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, 4, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. 27-48. <https://hrcak.srce.hr/110388> (pristupljeno: 10.5.2019.)
- Karlič, V. (2015). Konverzacijska implikatura u SMS diskursu. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 41, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 49-63. <https://hrcak.srce.hr/141869> (pristupljeno: 24.10.2019.)
- Karlič, V., Cvitković, I. (2017). Vokativnost u hrvatskoj i srpskoj jezičnoj normi i upotrebi: morfološki pristup. *Filološke studije*, 15, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 228-242. <https://hrcak.srce.hr/203751> (pristupljeno: 11.7.2019.)
- Karlič, V., Klarić, K. (2015). Sredstva i načini izražavanja imperativnosti: pragmatička perspektiva. *Filološke studije*, 13, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 327-342. <https://hrcak.srce.hr/171527> (pristupljeno: 30.7.2019.)
- Katnić-Bakaršić, M. (1999). Lingvistička stilistika. Budimpešta: Open Society Institute. http://inet1.ffst.hr/download/repository/Lingvisticcka_stilistika.pdf (pristupljeno: 9.4.2019.)
- Katnić-Bakaršić, M. (2012). Između diskursa moći i moći diskursa. Zagreb: Naklada Zoro.
- Klikovac, D. (2008). Jezik i moć: Ogledi iz sociolingvistike i stilistike. Beograd: Bibiloteka XX vek.
- Knežević, B., Brdar, I. (2011). Modals and modality in translation: a case study based approach. *Jezikoslovlje*, 12, Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku. 117-145. <https://hrcak.srce.hr/75879> (pristupljeno: 28.1.2020.)
- Kordić, S. (1999). Konverzacijske implikature. *Suvremena lingvistika*, 17, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 87-96. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3442421 (pristupljeno 24.10.2019.)
- Kovačević, M., Badurina, L. (2001a). *Jezični paradoksi administrativnog stila*. Drugi slavistički kongres, I, Dubravka Sesar, Ivana Vidović Bolt (ur.). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo: Filozofski fakultet. 479-487.
- Kovačević, M., Badurina, L. (2001b). Raslojavanje jezične stvarnosti. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

- Kramer, C.E. (1986). *Analytic Modality in Macedonian*. München: Verlag Otto Sagner.
<http://www.oapen.org/search?identifier=1003626;keyword=analytic%20modality%20in%20macedonian> (pristupljeno: 25.1.2020.)
- Kuna, B. (2008). *Strategija uljudnosti u javnoj komunikaciji*. Slavjanite i tehните kontakti, Margarita Mladenova, Elena Daradanova (ur.). Sofija: Izdatelstvo ETO. 77-83.
- Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Marot, D. (2005). Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 17, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 53-70.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=7131 (pristupljeno: 26.8.2019.)
- Matešić, M., Marot Kiš, D. (2015). Pragmatika gramatičkih oblika: morfološka i sintaktička sredstva kao načini za iskazivanje uljudnosti. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 27, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 103-116.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=223541 (pristupljeno: 11.10.2019.)
- Mihaljević, M. (2002). Funkcionalni stilova hrvatskoga (standardnog) jezika. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 28, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 325-343.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=102727 (pristupljeno 11.4.2019.)
- Mrazović, P., Vukadinović, Z. (1990). *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića; Novi Sad: Dobra vest.
- Mrazović, P. (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Palašić, N. (2015a). Riječi su djela: činovi u govornim činovima. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 27, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 221-225.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=223584 (pristupljeno: 24.8.2019.)

- Palašić, N. (2015b). Odnos rečeničnoga modusa i implikatura. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 27, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 31-43.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=223527 (pristupljeno: 21.12.2019.)
- Palašić, N., Zbašnik, T. (2016). Imperativnost između gramatičke zadanosti i komunikacijske uljudnosti, *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 13, Poznań: Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 179-193.
<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pss/article/view/11960> (pristupljeno: 30.7.2019.)
- Palašić, N. (2018). Pragmatika u gramatici Ive Pranjkovića. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 42, Zagreb: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 15-26.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=303779 (pristupljeno: 29.8.2019.)
- Periša, A. (2015). Kontekstualnost, jezični čini i relativnost značenja kod J. L. Austina. *Acta Iadertina*, 12, Zadar: Sveučilište u Zadru. 83-92.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=280200 (pristupljeno: 26.7.2019.)
- Peti-Stantić, A. (2002). *Funkcionalno preslojavanje suvremenoga standarda*. Riječki filološki dani, 4, Diana Stolac (ur.). Rijeka: Filozofski fakultet. 365-374.
- Pranjić, K. (1985). *Jezik i književno djelo*. Beograd: Nova prosveta.
- Pranjković, I. (1996). Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremena lingvistika*, 41-42, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 519-527.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=38503 (pristupljeno 11.4.2019.)
- Pranjković, I. (2008). *Gramatika govornika i sugovornika*. Vidjeti Ohrid: referati hrvatskih sudionica i sudionika za XIV. Međunarodni slavistički kongres (Ohrid, 10. – 16. rujna 2008.), Marko Samardžija (ur.). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo – Hrvatska sveučilišna naklada. 237-250.
- Pranjković, I., Badurina, L. (2012). *Načini izražavanja imperativnosti*. Bosanskohercegovački slavistički kongres I, 1, Lingvistika, Senahid Halilović; Mirela Omerović (ur.).

- Sarajevo: Slavistički komitet Sarajevo. 619-628. <https://www.bib.irb.hr/535144> (pristupljeno: 29.9.2019.)
- Pupovac, M. (1990). Jezik i djelovanje. Zagreb: Radna zajednica Republičke konferencije SSOH.
- Radovanović, M. (1986). Sociolingvistika. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada: Dnevnik.
- Ryznar, A. (2016). Koliko je danas funkcionalna funkcionalna stilistika. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 40, Zagreb: Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. 101-110. <https://hrcak.srce.hr/174524> (pristupljeno: 11.4.2019.)
- Schiffer, S. (1972). Meaning. Oxford: Oxford University Press – The Clarendon Press.
- Searle, J.R. (2018). Govorni činovi: ogled iz filozofije jezika. Zagreb: Matica hrvatska.
- Silić, J. (1996). Administrativni stil hrvatskoga književnog jezika. *Kolo*, 3, 251-259.
- Silić, J. (2006). Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. Zagreb: Disput.
- Silić, J., Pranjković, I. (2007). Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta. Zagreb: Školska knjiga.
- Sornig, K., Penzinger, C. (2007). *Pragmalingvistika*. Uvod u lingvistiku, Jadranka Hađur (ur.). Zagreb: Školska knjiga. 245-262.
- Tekavčić, P. (1999). *Pragmatika upitnih rečenica (na proznim tekstovima Željke Čorak)*. Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike, Lada Badurina, Nada Ivanetić, Boris Pritchard, Diana Stolac (ur.). Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 781-790.
- Toposka, S. (2015). Independent directive (a) *da*-constructions with the imperfect tense in the Macedonian language. *Rocznik Slawistyczny*, 64, Wrocław: Committee on Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. 141-157. https://www.academia.edu/19763585/INDEPENDENT_DIRECTIVE_A_DA-CONSTRUCTIONS_WITH_THE_IMPERFECT_TENSE_IN_THE_MACEDONIAN_LANGUAGE (pristupljeno: 25.1.2020.)
- Tošović, B. (1988). Funkcionalni stilovi. Sarajevo: Svjetlost.
- Tošović, B. (1995). Stilistika glagola/Stilistik der Verben. Wuppertal: Lindenblatt.

- Tošović, B. (2002). Funkcionalni stilovi (Funktionale Stile). Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz.
- Yule, G. (1996). Pragmatics. Oxford: Oxford University Press.
- Zvekić-Dušanović, D. (2007). *O srpskim konstrukcijama s implicitnim modalnim glagolima i njihovim mađarskim ekvivalentima*. Sintaksička istraživanja: dijahrono-sinhroni plan, Lingvističke sveske 6, Jasmina Grković-Mejdžor, Vladislava Ružić, Slobodan Pavlović (ur.). Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku. 175-189. http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/LS_6.pdf#overlay-context=sadrzaj/2006 (pristupljeno: 28.1.2020.)
- Бојковска, С., Пандев, Д., Минова-Ѓуркова, Л., Цветковски, Ж. (2007). Македонски јазик за средното образование. Скопје: Просветно дело.
- Војводић, Д. (2003). О вокативним императивним типовима каузације у руском и српском језику. *Јужнословенски филолог*, 59, Београд: Институт за српски језик САНУ – Српска академија наука и уметности. 153-174. <http://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1160> (pristupljeno: 9.9.2019.)
- Бужаровска, Е., Митковска, Л. (2014). *Негираните независни да-конструкции*. Субјунктив: со посебен осврт на македонските да-конструкции, Зузана Тополињска (ур.). Скопје: МАНУ. 23-46. <http://ical.manu.edu.mk/index.php/publications> (pristupljeno: 25.1.2020.)
- Бужаровска, Е., Митковска, Л., Киркова-Наскова, А. (2019). Збороредот во простата реченица: инверзија на субјектот и предикатот. *Современа филологија (Journal of Contemporary Philology)*, 2, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“. 7-25. <https://journals.ukim.mk/index.php/jcp/article/view/965> (pristupljeno: 23.1.2020.)
- Гачевић, Р. (2006). *Српски у администрацији-бюрократизација језика и/или његово одумирање*. Српски језик у нормативном огледалу: 50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика, I, Милош Јевтић (ур.). Београд: Београдска књига.
- Каранфиловски, М. (2015). *Глаголскиот вид во негираните форми на императивот во македонскиот и во чешкиот јазик*. *Studia macedonica II*, Ivan Dorovský (ur.). Brno: Masarykova univerzita. 196-200. <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/134309> (pristupljeno: 30.9.2019.)

- Кепески, К. (1950). Македонска граматика. Скопје: Државно книгоиздателство на НР Македонија.
- Конески, Б. (1967). Граматика на македонскиот литературен јазик / дел I и II. Скопје: Култура.
- Конески, К. (1999). За македонскиот глагол. Скопје: Детска радост.
- Кусевска, М. (2015). *Улогата на модални глаголи како ублажувачи во англицкиот и во македонскиот јазик*. Годишен зборник 2015, VI, Светлана Јакимовска (ур.). Штип: Универзитет „Гоце Делчев“. 61-71. https://e-lib.ugd.edu.mk/resursi/zbornici/filoloski/Filoloski%20fakultet_Godisen%20zbornik%202015.pdf (pristupljeno 22.1.2020.)
- Минова-Ѓуркова, Л. (2000). Синтакса на македонскиот стандарден јазик. Скопје: Магор.
- Минова-Ѓуркова, Л. (2003). Стилистика на современиот македонски јазик. Скопје: Магор.
- Минова-Ѓуркова, Л. (2006). Граматика на македонскиот стандарден јазик за странци. Штип: 2-ри Август С.
- Николовска, В. (2005). Македонски јазик. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“. https://www.academia.edu/36420917/Makedonski_jazik (pristupljeno: 23.10.2019.)
- Николовска, В. (2012). Македонски јазик со култура на изразувањето. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“. https://www.academia.edu/3336758/Makedonski_jazik_so_kultura_na_izrazuvanjeeto (pristupljeno: 5.5.2019.)
- Паноска, Р. (1974). Современ македонски јазик / прв дел. Скопје: Универзитет Кирил и Методиј.
- Пипер, П., Антонић, И., Ружић, В., Танасић, С., Поповић, Љ., Тошовић, Б. (2005). Синтакса савременога српског језика: проста реченица. Београд: Институ за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.
- Пипер, П., Клајн, И. (2017). Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Матица српска.
- Симић, Р. (2010). Стилистика српског језика 1. Београд: Јасен.

Симић, Р., Јовановић, Ј. (2002). Основи теорије функционалних стилова. Београд: Јасен.

Тасић, М., Гачевић, Р. (2011). Граматика српског језика. Београд: Београдска књига – Leo commerce.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32686> (pristupljeno: 25.6.2019.)

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49926> (pristupljeno: 9.7.2019.)

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3278> (pristupljeno: 22.7.2019.)

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22891> (pristupljeno: 26.7.2019.)

<http://struna.ihjj.hr/naziv/performativ/25064/#naziv> (pristupljeno: 21.8.2019.)

Student/ica: Eva Verteš

Mentor/ica: dr.sc. Virna Karlić, docentica

U Zagrebu, 28.2.2020.

Izjava o neplagiranju

Ja, Eva Verteš, kandidat/kinja za magistra/u južne slavistike, izjavljujem da je ovaj magistarski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio magistarskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz kojega necitiranog rada. Isto tako izjavljujem da nikoji dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Eva Verteš

POTPIS